

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2021

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jitka Křížová

**Odborná příprava a vzdělávání
v oblasti profesionálního pěstounství**

Praha 2021

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Katarína Krpálková Krelová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2019-2021

DIPLOMA THESIS

Jitka Křížová

**Training and education
in the field of professional foster care**

Prague 2021

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Ing. Katarína Krpálková Krelová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jitka Křížová

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedoucí mé diplomové práce Ing. Kataríně Krpálkové Krelové, Ph.D, zejména za její odborné rady, čas, ochotu a zájem, které byly pro tuto diplomovou práci velikým přínosem. Poděkování patří všem respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace.

Anotace

Diplomová práce se zabývá odbornou přípravou a vzděláváním v oblasti profesionálního pěstounství. Ve své teoretické části popisuje a vysvětluje základní pojmy a vztahy v oblasti náhradní rodinné péče v České republice, charakterizuje její jednotlivé formy a blíže objasňuje pěstounskou péči. Zaměřuje se blíže na osobu pěstouna, jeho práva a povinnosti i na postup, jak se stát pěstounem. Dále definuje jednotlivé příslušné právní předpisy v oblasti pěstounství a blíže představuje samotnou odbornou přípravu budoucích pěstounů, poradenství v této oblasti a další povinné průběžné vzdělávání. Praktická část diplomové práce se zabývá posouzením, zda stávající systém odborné přípravy a dalšího vzdělávání pěstounů vyhovuje jejich potřebám. Práce zkoumá, zda z jejich pohledu je tato problematika dostatečně řešena, je jim přínosem a vychází z jejich skutečných zkušeností a potřeb. Závěr práce obsahuje vedle samotného zhodnocení i návrh odborné přípravy a vzdělávání pěstounů.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, odborná příprava, pěstoun, pěstounská péče, právní předpisy, přípravný kurz, vzdělávání pěstounů.

Annotation

The diploma thesis deals with professional training and education in the field of professional foster care. In its theoretical part, it describes and explains the basic concepts and relationships in the field of alternative family care in the Czech Republic, characterizes its individual forms and clarifies foster care. It focuses more on the person of the foster parent, his rights and obligations and the process of becoming a foster parent. It also defines the individual relevant legislation in the field of foster care and explains in more detail the training of future foster parents, advice in this area and continuing compulsory education. The practical part of the diploma thesis deals with the assessment of whether the current system of training and further education of foster parents meets the needs of foster parents. The thesis examines whether, from their point of view, this issue is sufficiently addressed, it is of benefit to them and is based on their real experience and needs. The conclusion of the thesis contains, in addition to the evaluation itself, also a proposal for professional training and education of foster parents.

Keywords

Education of foster parents, foster care, foster parent, legislation, preparatory training, professional training, alternative family care.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	11
1.1 Charakteristika náhradní rodinné péče	11
2.2 Formy náhradní rodinné péče	12
1.2.1 Péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině)	12
1.2.2 Osvojení (adopce)	12
1.2.3 Poručenství s péčí.....	13
1.2.4 Pěstounská péče	13
1.3 Typy pěstounské péče	15
1.3.1 Pěstounská péče dle příbuznosti.....	15
1.3.2 Pěstounská péče dle počtu dětí.....	15
1.3.3 Pěstounská péče dle délky pobytu v pěstounské rodině.....	16
1.4 Ústavní péče.....	17
1.5 Pěstounská péče ve vybraných státech	19
1.5.1 Velká Británie	19
1.5.2 Rakousko.....	21
1.5.3 Dánsko	22
1.5.4 Polsko.....	23
1.5.5 Rumunsko	25
1.5.6 Shrnutí.....	26
2 PĚSTOUN.....	27
2.1 Rozhodnutí o pěstounské péči	27
2.2 Postup zprostředkování procesu, kritéria pro výběr	28
2.2.1 Posouzení bezúhonnosti žadatelů.....	28
2.2.2 Posouzení zdravotního stavu žadatelů	29
2.2.3 Psychologické vyšetření žadatelů	29
2.2.4 Další kritéria pro výběr pěstounů.....	30
2.3 Pěstoun, jeho práva a povinnosti	31
2.3.1 Práva pěstounů:	31
2.3.2 Výdaje na dávky pěstounské péče	33
2.3.3 Povinnosti pěstounů	36
2.4 Vývoj počtu pěstounů a dětí umístěných do pěstounské péče.....	37

3	PŘISLUŠNÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY V OBLASTI PĚSTOUNSTVÍ A VZDĚLÁVÁNÍ.....	39
3.1	Nejvyšší právní předpisy	39
3.2	Zákonné právní předpisy	39
3.3	Prováděcí právní předpisy	40
3.4	Metodická doporučení	42
4	PŘÍPRAVA A VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	43
4.1	Příprava žadatelů a přípravné kurzy	43
4.2	Formy vzdělávání	46
4.3	Poradenství pěstounům	47
4.4	Průběžné vzdělávání pěstounů, jejich potřeby	48
	PRAKTICKÁ ČÁST	50
5	PŘÍPRAVA A VZDĚLÁVÁNÍ NÁHRADNÍCH RODIČŮ (PĚSTOUNŮ)	50
5.1	Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy	50
5.2	Metody výzkumu	51
5.3	Charakteristika respondentů výzkumu.....	52
5.4	Průběh výzkumu	53
5.5	Kvantitativní a kvalitativní analýza získaných dat	54
5.6	Vyhodnocení hypotéz a cíle práce, shrnutí zjištěných výsledků	71
6	NÁVRH ODBORNÉ PŘÍPRAVY A VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	75
6.1	Odborná příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem.....	75
6.2	Zvyšování znalostí a dovedností pro osoby pečující	78
	ZÁVĚR	83
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	86
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	89
	SEZNAM PŘÍLOH.....	90

ÚVOD

Tématem diplomové práce je odborná příprava a vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství. Samotná otázka náhradní rodinné péče je v současné době velmi aktuální, pohledy na způsob řešení péče o děti se velmi liší, ale naštěstí stále převládá názor, že pro dítě je nejvhodnější rodinné prostředí. Součástí tyto péče je péče pěstounská, pro kterou se rozhoduje stále více rodin i jednotlivců. Pěstounství přitom vyžaduje velkou zodpovědnost, všechny okolnosti musí budoucí pěstouni řádně zvážit a k tomu potřebují celou řadu informací, které se dotýkají spousty témat. Pro samotný výkon pěstounské péče je systém vzdělávání důležitou součástí.

Toto téma bylo z mojí strany zvoleno z důvodu osobní zkušenosti s celkovou problematikou. Do kruhu blízkých přátel patří rodina, která se profesionálním pěstounstvím několik let zabývá, absolvovala odbornou přípravu i další formy průběžného vzdělávání a je v kontaktu s dalšími pěstouny v okolí. Právě jejich poznatky a názory mě vedly k myšlence se touto oblastí podrobněji zabývat, neboť se z pohledu vzdělávání může zdát velmi jednoduchá, přitom má v praxi svá specifika a samotní pěstouni se v názorech na ni poměrně liší.

Cílem diplomové práce je výzkumnými metodami zjistit, jak pěstouni vnímají odbornou přípravu a nabídku průběžného vzdělávání pro výkon jejich role náhradního rodiče se zaměřením na jejich potřeby, získané znalosti i zkušenosti. Dalším cílem práce je stanovit pro tento typ vzdělávání případné doporučení pro jeho zlepšení. Hlavním problémem řešeným v diplomové práci je tedy zjistit, zda stávající systém vzdělávání vyhovuje potřebám a zkušenostem pěstounů.

Teoretická část diplomové práce je zaměřena na vysvětlení základních pojmů a systému náhradní rodinné péče v České republice, blíže se pak zabývá pěstounskou péčí, osobu pěstouna, jeho právy a povinnostmi. Rovněž se zabývá příslušnými právními předpisy, které se dotýkají otázky pěstounství a dotčeného vzdělávání, kdy představuje samotnou odbornou přípravu, institut poradenství a další formy průběžného vzdělávání. Analyzuje také vývoj v počtu pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče za uplynulé desetiletí a srovnává systém náhradní rodinné péče s jinými vybranými evropskými státy. Praktická část diplomové práce se zabývá samotným výzkumem mezi pěstouny, který řeší popsany ústřední problém.

Pro teoretickou část diplomové práce byla zvolena metoda sekundární analýzy dat z vybraných odborných zdrojů, které se vztahují k tématu, tzv. obsahová analýza dokumentů a dostupných statistických údajů. V rámci praktické části byl proveden smíšený výzkum mezi pěstouny, a to metodou kvantitativního výzkumu, šetřením formou standardizovaného dotazníku a metodou kvalitativního výzkumu formou řízeného polostrukturovaného rozhovoru, který doplňuje zjištěné informace z vyplněných dotazníků.

Pro výzkum byly stanoveny dvě důležité hypotézy, které tvrdí, že: „Odborná příprava a další vzdělávání má pozitivní dopad pro práci pěstounů“ a „Stávající systém odborné přípravy a dalšího vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství zcela vyhovuje potřebám a zkušenostem pěstounů“.

Přínosem diplomové práce je zhodnocení stávajícího systému v oblasti vzdělávání, které je dáno právními předpisy v oblasti náhradní rodinné péče a definování případného doporučení pro tuto oblast. Rozdílnost vnímání systému ze strany pěstounů může být dána mnoha faktory, např. jejich vzděláním, sociálním statutem, rodinným zázemím, majetkovými poměry, jejich věkem nebo pohlavím, především ale jejich individuálními potřebami. Najít vhodnou formu a způsob vzdělávání pro takto různorodou skupinu osob může být problematické. Tím vším se odborní lektori ve své praxi potýkají, přičemž jsou vázáni tématy stanovenými právními předpisy i celým systémem.

Potřebnost odborné přípravy a dalšího průběžného vzdělávání včetně možnosti poradenství je přitom zcela evidentní a logická. Diplomová práce ale může svým výzkumem přinést nové poznatky vyplývající přímo z praxe pěstounů a doporučit případné změny ohledně forem vzdělávání, jejich četnosti nebo i samotného systému.

TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

1.1 Charakteristika náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče je jednou z forem alternativní formy výchovy. Tou rozumíme umístování dětí k osobám nebo do institucí, které jsou schopny se o děti postarat. Děje se tak hlavně u dětí, které nemohou být vychovávány z nejrůznějších příčin vlastními rodiči. V České republice jsou k dispozici dvě základní formy náhradní výchovy. Jedná se o formu náhradní rodinné péče a výchovné ústavní péče.

„Pro dítě se hledá rodina, nikoliv naopak“. Základní motto, které zmiňuje kolektiv autorů náhradní rodinné péče v České republice (kolektiv autorů, Novotná, 2018, str. 19).

Je jednoduché si představit rodinu, kde dítě vyrůstá v klidném a milujícím prostředí a jsou přítomni oba biologičtí rodiče. Bohužel se ale setkáváme se situacemi, kde v rodině jeden z rodičů schází. Důvodem může být rozvod nebo úmrtí jednoho z nich. Existují však případy, kdy rodiče jsou při výchově svých dětí přítomni, bohužel se však o své děti neumějí, nechtějí nebo z nějakých důvodů nemohou postarat. V tuto chvíli nastupuje možnost využít systému náhradní rodinné péče, kde je snaha dítě umístit do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě dobře zná. Pokud není reálné dítěti zajistit žití ve zmíněných případech, přichází na řadu vyhledání osob, které dítě neznají, ale chtějí dítě převzít do své péče a postarat se o ně (kolektiv autorů Novotná, 2018, str. 19-20).

V roce 1963 byl vydán zákon o rodině a tím bylo upraveno umístování dětí do náhradní rodinné péče v Československu. V dnešní době je náhradní rodinná péče dětem poskytována na základě zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a to formou adopce (osvojením), pěstounskou péčí nebo poručenství s osobní péčí (kolektiv autorů, Novotná, 2018, str. 20).

1.2 Formy náhradní rodinné péče

V současné době se převážně setkáváme s dětmi, které ve svém životě strádají po sociální stránce. Mají matku i otce, nebo alespoň jednoho z rodičů, ale bohužel se o své děti nemohou, nechtějí nebo neumí postarat. V těchto případech jsou děti svěřovány do náhradní rodinné péče. Tento proces se děje na základě rozhodnutí soudu, který svěří dítě do péče konkrétní fyzické osobě (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 38-39).

Škála forem náhradní rodinné péče je velmi rozmanitá. Jedná se například o typy:

- 1) péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině),
- 2) osvojení (adopce),
- 3) poručenství s péčí,
- 4) pěstounská péče.

Matějček uvádí, že: *„Náhradní rodinná péče – je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“* (Matějček a kol., 1999, str. 31).

1.2.1 Péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině)

Pokud se stane, že o dítě přestane být v rodině dobře pečováno, je možné dítě svěřit do péče jiné osoby. Většinou jsou děti umístěny k osobám, které mají s dítětem příbuzenský vztah. Další možností je umístění k osobě, která je dítěti velmi blízká a má k ní osobní citový vztah. Pečující osoba dítě vychovává a jeho práva a povinnosti jsou stanovena soudním rozhodnutím. Rodičovská zodpovědnost je snížena, ale přesto přetrvává vyživovací povinnost (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 42).

1.2.2 Osvojení (adopce)

Osvojení, jinak řečeno adopce patří k dalším formám náhradní rodinné péče. Do adopce může být umístěno dítě, které je právně volné. Dle Zezulové, právně volné je

dítě: „*kterého se rodiče vzdali hned po narození a toto svoje rozhodnutí stvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která trvá šest týdnů*“. (Zezulová, 2012, str. 15).

Při adopci se manželé nebo jednotlivci zavazují, že se budou o dítě, které jim bylo svěřené starat a mít k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho biologičtí rodiče. Mezi osvojiteli a osvojeným dítětem se vytváří nový právní vztah a vztah k původní rodině zaniká. Osvojenému dítěti je změněno příjmení a do rodného listu jsou zapsána jména osvojitelů (Bubleová a kolektiv, 2018, str. 7).

Pokud není možné najít pro dítě náhradní rodinu v zemi původu, je možné osvojení dětí do ciziny a z ciziny, tzv. osvojení mezinárodní. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí. Vypracována a přijata byla Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého v roce 1993. V České republice platí tato úmluva od roku 2000 a na starosti ji má Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 48-49).

1.2.3 Poručenství s péčí

Poručník je osoba, která je dítěti přidělena soudem. Soud určí dítěti poručníka pokud: rodiče zemřeli; byli zbaveni či jim byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti; nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Péče o dítě je pod pravidelným dohledem soudu, který kontroluje nejen majetek dítěte spravovaný poručníkem, ale jak je dítě vychováváno a jak je o něj postaráno. Poručník je povinen plnit vůči dítěti všechny povinnosti a má stejná práva jako rodič. Mezi poručníkem a dítětem však nevzniká vyživovací povinnost. Přínosem pro dítě je, že není umístěno do ústavu, ale má možnost vyrůstat v rodinném prostředí (kolektiv autorů, Novotná, 2018, str. 24-25).

1.2.4 Pěstounská péče

Neckář ve své publikaci k pěstounské péči uvádí: „*Je forma náhradní výchovy. Dítě je místo v ústavu vychováváno v rodině. Biologičtí rodiče či jiní příbuzní mají i nadále možnost se s dítětem stýkat, případně si při vhodné sociální situaci i požádat o vrácení dítěte do své péče, což se v některých případech stává.*“ (Neckář, 2009, str. 3).

Matějček blíže specifikuje: „*Pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení*

dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě se svěřuje do péče jedince nebo manželské dvojice. Pěstouni mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí žádají souhlas rodičů, případně rozhodnutí za ně vydává soud. O svěření dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Pěstounská péče může být také zrušena v době jejího trvání rozhodnutím soudu“.

Pěstounská péče sahá daleko do historie. Placené pěstounské péči předcházela instituce tzv. kojných. V období starověku ve státě Řím a Řecko, se instituce kojných rozvinula na chůvy, pěstounky a opatrovnice. Ty nabízely své služby zámožnému měšťanstvu.

I v pozdější době, v období osvícenství, se dále vyhledávaly placené kojné a chůvy. Jejich označení kojná a chůva však dostává nové označení v podobě „pěstounů“ a funkce kojných plynule přechází v pěstounskou péči (Matějček a kol., 1999, str. 25-27).

Funkce kojných byla samozřejmě zaznamenána i v českých zemích. Postupně přecházela v pěstounskou péči. Plat pěstounek byl v té době sestupný, nikoliv vzestupný, jak je tomu dnes. Každá pěstounka si mohla svůj plat v nalezinci vyzvednout až poté, co se potvrdilo, že svěřené dítě stále žije. Děti se přemísťovaly k pěstounkám na venkov, kde pobývaly do svých šesti let, pak se vrátilo do ústavu. Následně byly poslány do klášterů nebo rodin, kde musely chodit do školy či pracovat (Jurajdová, 2015, str. 12).

V období první republiky existovaly čtyři typy pěstounské péče:

- 1) Pěstounská péče nalezenecká – týkala se dětí do deseti let, později do šestnácti let. Dítě bylo svěřováno spíše manželskému páru. Dohled nad péčí měl ústav na základě tzv. ústavního poručení.
- 2) Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež – tato péče byla provozována zdarma nebo za plat více než 15.000 dětí. Děti byly svěřovány pěstounům, které vyhledávali zaměstnanci Okresní péče o mládež.
- 3) Pěstounská péče v tzv. koloniích – děti byly svěřovány do rodin určitých obcí, které byly položeny blízko sebe. Tím bylo snazší obce kontrolovat a pomáhat jim v případě potřeby při výchově.
- 4) Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání – jinak bychom mohli nazvat tuto péči jako péči „příbuzenskou“. Tento způsob pěstounské péče vydržel až do sedmdesátých let.

Další změny zaznamenáváme až po druhé světové válce. V roce 1950 byla zrušena pěstounská péče, kromě příbuzenské a k jejímu znovu vrácení dochází až po 23 letech (Matějček a kol., 1999, str. 29-30).

1.3 Typy pěstounské péče

Pěstounskou péči jako jednu z forem náhradní rodinné péče můžeme dále rozdělovat na několik odlišných typů. V současné době můžeme rozlišovat pěstounskou péči dle příbuznosti, dle počtu dětí nebo dle délky pobytu v pěstounské rodině (kolektiv autorů, Novotná, 2018, str. 23).

1.3.1 Pěstounská péče dle příbuznosti

V tomto případě je možno rozdělit pěstounskou péči na zprostředkovanou nebo příbuzenskou.

Zprostředkovaná péče, někdy nazývána jako klasická, je vykonávána žadateli, kteří nemají k dítěti žádný příbuzenský vztah. Proces po podané žádosti je pro žadatele velmi náročný. Musí projít odbornou přípravou a posouzením jejich zdravotního stavu, sociálního zázemí, výchovných schopností a psychickou připraveností.

Děti svěřené prarodičům, nebo osobám dítěti blízké, nazýváme pěstounskou péčí příbuzenskou. Děti jsou k pěstounům umísťovány, pokud nemohou být vychovávány vlastními rodiči. V tomto případě, není podávána žádná žádost a pěstouni nemusí absolvovat žádný proces odborné přípravy a dalšího posuzování (kolektiv autorů, Rychlík, Hrbáčková, 2018, str. 31).

1.3.2 Pěstounská péče dle počtu dětí

Rozdělení podle počtu dětí je možné na individuální nebo skupinovou pěstounskou péči. V tomto případě hraje hlavní roli, kolik je umístěno dětí do pěstounské péče.

V případě individuální pěstounské péče, je umístěno k pěstounům jedno až dvě děti. Péče tedy probíhá v běžném rodinném prostředí. V druhém případě, skupinová

pěstounská péče, přijímá děti do péče ve větších skupinách, jako je např. skupina sourozenecká. Pěstouny se stávají manželské páry nebo SOS dětské vesničky v čele s matkou – pěstounkou. Pěstouni zde provádějí náhradní rodinnou péči na základě pracovní smlouvy nebo dohody o pracovní činnosti uzavřené s organizací, která daný ústav zřídila (Matějček a kol., 1999, str. 35-36).

SOS dětské vesničky patří k nejstarší organizaci v České republice, která se věnuje ohroženým dětem. Působí však po celém světě a prioritou je dětem zajistit rovný přístup ke vzdělání, uznání dětských práv a zamezit dětské práci. V České republice pomáhají v rámci několika služeb, např. rodičům jsou nápomocni v situacích, kdy by nemohli poskytnout svým dětem dostatečnou péči, snaží se vytvořit rodinné prostředí a věnovat se dětem 24 hodin denně. Dále nabízejí odbornou pomoc, služby a snaží se podpořit mladé lidi, kteří jsou na začátku samostatného života (zdroj: SOS dětské vesničky, dostupné z [www: https://www.sos-vesnicky.cz/o-nas/kdo-jsme/](https://www.sos-vesnicky.cz/o-nas/kdo-jsme/), 28. 9. 2020).

1.3.3 Pěstounská péče dle délky pobytu v pěstounské rodině

Pěstounskou péči dle délky pobytu rozdělujeme na dlouhodobou pěstounskou péči a druhá možnost nese název, krátkodobá pěstounská péče neboli pěstounská péče na přechodnou dobu.

Dlouhodobá pěstounská péče je popisována jako stabilní a dlouhodobé opatření. Tato péče se zaměřuje převážně na starší děti, které nejsou vhodné pro umístění či adopci. Patří sem děti převážně ne úplně zdravé, děti patřící do jiné etnické skupiny, sourozenecké skupiny, ale také děti, o které se jejich rodiče zajímají, ale z různých důvodů se o ně nemohou sami starat a vychovávat je. Vyživovací a rodičovská práva zůstávají na straně rodičů biologických. Tato péče je oficiálně ukončena dosažením 18 let dítěte. Přesto přijaté děti zůstávají často tak dlouho, dokud nedostudují či nezískají práci a neosamostatní se (Zezulová, 2012, str. 16).

Relativně nový institut, který nese název „pěstounská péče na přechodnou dobu“ vznikla roku 2006. Až do roku 2013 byla však tato instituce velmi zřídka využívána a to z důvodů absence pro její realizaci. Tato forma náhradní rodinné péče je pro děti, které potřebují být dočasně umístěny mimo svůj domov. Dítě je umístěno do této péče pouze

na dobu nezbytně nutnou, maximálně na jeden rok. O umístění dítěte rozhoduje stejně jako u ostatních typů pěstounství příslušný soud (Pazlarová, 2016, str. 153).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je využívána ze tří důvodů:

- 1) Nepřevzetí novorozence do péče biologických rodičů.
- 2) Neumožnění převzetí novorozence do rodinné péče z důvodů špatného zdravotního, psychického a sociálního stavu.
- 3) Je možné umístění i starších dětí. Biologičtí rodiče je na přechodnou dobu svěřují pěstounům, protože jim jejich životní krizová situace způsobená např. hospitalizací nebo výkonem trestu neumožňuje zabezpečit dostatečnou péči. Tento typ pěstounství je pouze přechodný, cílem je umožnit biologickým rodičům zvládnout krizové chvíle v životě a převzít v budoucnosti opět péči o své dítě (Pazlarová, 2016, str. 154).

1.4 Ústavní péče

Kromě náhradní rodinné péče, existuje v České republice institut náhradní ústavní péče. „*Ústavní výchova je výchovné opatření, které soud nařídí, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní.*“ (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 55).

Mezi druhy zařízení, ve kterých probíhá ústavní výchova, patří poměrně nově vzniklé **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. Dětem je umožněno okamžité umístění do zařízení v případě životní krize v rodině. V tomto případě není dítě dáno do péče fyzické osobě, jako v případě náhradní rodinné péče, ale do zařízení, o kterém rozhoduje soud či rodič. Jedná se např. o dětská centra nebo Klokánky.

Dalším zařízením, kde je vykonávána ústavní péče, jsou **zdravotnická zařízení**, které spadají do kompetence Ministerstva zdravotnictví. Jedná se o kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let věku (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 55).

Podle Z. Matějčka, sem bývaly dříve umisťovány děti ze závažných zdravotních důvodů, jako byla například nízká porodní váha (Matějček a kol., 1999, str. 39).

Zařízení jako diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav, spadají do kompetence Ministerstva školství, jsou to tedy školská zařízení. Do diagnostických ústavů jsou posílané děti, které projdou celkovým vyšetřením jejich zdravotního stavu. Následně děti odcházejí do jiných zařízení ústavní výchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou). Pobyty zde trvají obvykle osm týdnů.

Dětský domov je určen pro děti ve věku od tří do 18 let. Umístění dětí v tomto zařízení může trvat i déle, a to nejdéle do 26 let věku jedince, kdy je ukončena jeho příprava na povolání. Cílem dětských domovů je poskytnout péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti navštěvují školy mimo dětské domovy. Dětský domov se školou poskytuje péči dětem od šesti let až po ukončení povinné školní docházky. Tyto děti trpí většinou závažnými poruchami chování nebo duševními poruchami. V tomto případě je zde potřeba uplatnění léčebné péče. Edukace těchto dětí je uskutečňována ve stejném zařízení.

Do výchovného ústavu jsou umisťovány děti ve věku do 15 let. Autoři Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková uvádějí, že: „*výchovný ústav pečuje o děti se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.*“ (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 55-).

Mezi poslední druh zařízení vykonávající ústavní péči patří **zařízení sociálních služeb** spadající do rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí. Do domovů pro osoby se zdravotním postižením jsou umisťované děti s mentální retardací nebo s postižením mentálním, tělesným a smyslovým (Matějček a kol., 1999, str. 41).

Matějček uvádí, že: „*Role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je velice důležitým a nelehkým úkolem.*“ Je proto na prvním místě, aby veškerá zařízení poskytující svou péči opuštěným dětem spolu spolupracovali, komunikovali a pokusili se jim zajistit život v prostředí, které se rodině nejvíce podobá. A tím je rodina adoptivní nebo pěstounská (Matějček a kol., 1999, str. 42).

1.5 Pěstounská péče ve vybraných státech

Na světě existuje spousta dětí, které se stávají dětmi ohroženými. Ohroženy násilím, zanedbáváním, týráním, zneužíváním, apod. Jak o ohrožené děti v daných situacích pečovat řeší každý stát podle svého vlastního systému.

Paleček uvádí: „*Je zřejmé, že v každé zemi je uspořádání náhradní péče odlišné. Systém náhradní péče navazuje na právní kulturu dané země, vývoj sociálního státu, kulturu sociálních služeb, rezortní dělení, demografický vývoj společnosti atd. V tomto specifickém rámci si každá země utváří vlastní přístup k náhradní péči. To se však vůbec nevylučuje s tím, že se systémy jednotlivých zemí navzájem inspirují a přebírají od sebe vzájemně metody, argumenty, prvky péče*“ (Paleček, 2013, str. 8).

Náhradní péče o děti je v každé zemi odlišná. V posledních letech spousta zemí prochází tzv. deinstitucionalizací, což je proces, v kterém je snahou docílit změny v náhradní péči o děti. Země se snaží ustoupit od kolektivní výchovy, která je realizována v příslušných institucích a snaží se více podporovat náhradní rodinnou péči, a to především formou pěstounství. Organizace zabývající se kolektivní výchovou však neukončují své působení. Dochází v nich k různým změnám a také ke změně jejich úlohy v systému péče (Paleček, 2013, str. 8).

Následující kapitoly představí možnosti fungování náhradní rodinné péče v pěti vybraných zahraničních státech – Velká Británie, Rakousko, Dánsko, Polsko a Rumunsko. Podrobněji bude popsána jedna z forem náhradní rodinné péče, a to péče pěstounská. Zmíněné země byly vybrány pro svoji různorodost ve fungování v oblasti pěstounské péče.

1.5.1 Velká Británie

Velká Británie je jednou ze zemí, v které došlo k deinstitucionalizaci v oblasti náhradní péče. Změny přišli v 70. letech 20. století, kdy pěstounská péče dostala přednost před péčí ústavní. Velká Británie zaznamenává tyto formy náhradní rodinné péče, a to pěstounskou péči a osvojení. O tom, jaká forma pěstounské péče bude zvolena, rozhoduje orgán státní správy. Vybíráno je z devíti typů pěstounské péče, které jsou dále blíže popsány.

Jednou z péčí je péče zaměřená na děti a mladistvé se specifickými potřebami, a které mají problémy s chováním. Tato forma pěstounské péče je nazývána specializovaná či terapeutická.

Respitní péče se zabývá dětmi s různými tělesnými postiženími. Rodiče využívají tuto pomoc na pár dní k odpočinku a zotavení.

Mezi speciální formy pěstounské péče patří tzv. Remand Fostering, kde jsou umístěovány děti většinou nezletilé, které se dopustili protiprávního jednání. Tuto práci vykonávají speciálně školení pěstouni.

Další typ pěstounské péče je stanovena pro žadatele o azyl. Je to pro děti nezletilé, které nemají státní občanství ve Velké Británii. K problémovým typům pěstounské péče se řadí tzv. péče soukromá. Biologická rodina si sama vybírá pěstouny pro své dítě, o které se nemůže postarat, a následně na dítě vyplácí příspěvek. Tato forma je rizikovou z důvodu absence důkladné znalosti osoby pěstouna pro orgán místní správy.

Dítěti, kterému je za pěstouna určen rodinný příslušník či osoba blízká, nese v anglickém jazyce název „Family and Friends“ or „Kinship“ Fostering, tedy pěstounská péče vykonávaná blízkou osobou.

Poslední tři typy pěstounské péče, které se využívají ve Velké Británii, jsou velmi podobné pěstounské péči v České republice:

- 1) Urgentní pěstounská péče – péče o děti, kdy pěstouni musejí být kdykoliv nachystaní přijmout dítě v ohrožení do své péče. Jedná se o péči krátkodobou trvající většinou jen pár dní.
- 2) Krátkodobá pěstounská péče - doba této péče trvá několik týdnů či měsíců. Je potřeba rozhodnout o nejlepším typu pěstounské péče a zajistit dítěti tu nejvhodnější péči do budoucna.
- 3) Dlouhodobá či trvalá pěstounská péče – tato forma je velmi podobná systému uplatňujícímu se v ČR. V pěstounské péči jsou převážně děti staršího věku, kde zůstávají do své zletilosti. Vychovávány jsou náhradními rodiči dlouhodobě nebo trvale (Zuman, Vyskočil, 2013, str. 99-101).

1.5.2 Rakousko

Rakousko nabízí možnosti náhradní rodinné péče ve formě – osvojení, opatrovnictví a pěstounské péče, přesněji řečeno „schovanství“. Systém má určitou tradici a má velmi dobře vytvořenou koncepci.

Pěstounská péče je v Rakousku krátkodobá nebo dlouhodobá a velmi se podobá české pěstounské péči. O dětech, které budou svěřeny do pěstounské péče, rozhoduje příslušný soud. Služby v oblasti náhradní rodinné péče zajišťují neziskové organizace, které plní důležitou funkci v systému náhradní rodinné péče.

Důležitou institucí, která se zabývá pěstounstvím a podporou těchto rodin je sdružení „Iniciativa náhradní rodina“. Tato instituce spolupracuje s Úřadem pro děti a mládež, kde se její činnost opírá o zákon o ochraně dítěte z roku 1990. Podle zmíněného zákona organizace zprostředkovává, připravuje a doprovází pěstounské rodiče. Dále nabízí vzdělávací kurzy, speciální výuku, doprovodné programy a odborné přednášky s nabídkou nejrůznějších témat týkající se pěstounské péče. Je důležité uvést, že se setkání pěstounských rodin uskutečňují každý měsíc, účast je dobrovolná a zcela zdarma.

V letech 1986 – 1993 ubývá v Rakousku žadatelů o dítě do náhradní rodinné péče. Náhradní rodiče si uvědomují, že jejich práce je velmi zodpovědná, zahrnuje zvláštní péči, přičemž právní ochrana je velmi nedostatečná. Dochází k situaci, že se opět přeplnují dětské domovy a do domovů se dostávají i úplně malé, zdravé děti.

Organizace „Iniciativa náhradní rodina“ společně se Spolkovým svazem Rakouského sdružení pro péči o osvojené děti připravilo vzdělávací a ustanovující model pro náhradní rodiny. Jejich cílem byla rovnocennost pro opatrovníky v dětských domovech a pro náhradní rodiče; porovnání finančního zatížení veřejného rozpočtu v dětských domovech a v pěstounské rodině; model „Denní matka“, projekt zabývající se proškolením matky podle vládních norem a následné odměny u privátní organizace, u které je zaměstnaná; dále zajištění pracovně právní jistoty rodinám poskytující náhradní rodinnou péči; zaměřit se na projekt „Sociálně-pedagogické náhradní rodiny pro postižené děti; a v neposlední řadě uznat sdružení pro náhradní rodinnou péči v celém Rakousku jako svobodné organizace s právem školit a posléze zaměstnat budoucí náhradní rodiče (Bubleová 2002, str. 21-25).

1.5.3 Dánsko

Systém náhradní rodinné péče je v Dánsku na vysoké úrovni. Zabývá se jí zákon o sociálních službách. Ten byl v rámci tzv. Reformy péče o dítě pozměněn a v platnost vešel od 1. ledna 2011.

V Dánsku se do náhradní rodinné péče dostává velmi málo dětí. Důvody umístování dětí do náhradní rodinné péče jsou spíše zdravotní nebo výchovné, nežli důvody ekonomické. Podobně jako ve Velké Británii rozhodují o formě náhradní rodinné péče orgány místní správy. Stát je spíše orgánem kontrolním.

Dánsko zajišťuje tyto formy náhradní péče:

- 1) pěstounská péče,
 - klasická pěstounská rodina,
 - komunální či místní pěstounská péče,
 - síťová forma pěstounské péče.
- 2) osvojení,
- 3) ústavní výchova.

Dánsko upřednostňuje pěstounskou péči před ústavní. Činí tak, jako spousta zemí Evropské unie. Jak již bylo zmíněno, svěřeni dítěte do pěstounské péče mají v kompetenci orgány státní správy se souhlasem biologické rodiny. Pokud rodiče souhlas nedají, přebírá rozhodnutí o umístění dítěte do pěstounské péče soud. V Dánsku existují následující typy pěstounské péče.

Klasická pěstounská rodina – tato forma pěstounské péče je nejpoužívanější. V tomto případě dostávají pěstouni do péče nepříbuzenské děti.

Komunální či místní pěstounská péče – oproti formě klasická pěstounská rodina, patří komunální či místní pěstounská péče mezi nový typ vykonávání této pomoci. Zaměřuje se především na děti se speciálními potřebami. Tyto děti byly dříve umístovány do péče ústavní, ale nový typ pomoci měl tomuto způsobu umístování dětí zamezit. Dětem je v tomto prostředí poskytována odborná péče zajišťovaná kvalitními pěstouny. Ti musí absolvovat vstupní školení a další vzdělávání v průběhu vykonávání své práce.

Síťová forma pěstounské péče – tento typ péče není zatím v Dánsku tak využíváný, i když umístování dětí do této péče nepatří mezi složité a schvalování bývá bezproblémové. Jedná se o umístění dětí k pěstounům, kteří jsou v příbuzenském vztahu či osobou blízkou. Z názvu se však dozvídáme, že jde o tzv. „síťovou“ formu.

Zuman, Vyskočil uvádějí, že: „Záměrně tak zákonodárce užívá pojem *sít* a nikoli *příbuzenstvo*, aby bylo zdůrazněno, že není podstatný biologický vztah k dítěti, nýbrž vztah citový“ (Zuman, Vyskočil, 2013, str. 57).

Ohledně odměňování pěstounů v síťové formě pěstounské péče je to však jiné než u ostatních pěstounů. Ten nemá nárok na pravidelnou odměnu za odvedenou práci jako pěstouni v jiných formách pěstounské péče, peníze dostává pouze k využití na materiální potřeby dítěte. Dále je dítěti v tomto typu pomoci umožněno zůstat v stálém kontaktu s biologickou rodinou, a to na základě vypracované dohody orgánem státní správy. V dohodě je vždy uvedeno místo a čas případného setkávání.

Tato forma však nese svá pozitiva i negativa. Dobré je, že je možné častější setkávání a udržení si vztahu s biologickými rodiči. Negativní stránkou věci je, že může docházet k citovým překážkám a konfliktům při obtížných jednáních s původní rodinou (Zuman, Vyskočil, 2013, str. 55-58).

1.5.4 Polsko

V roce 2012 po přijetí zákona o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče, došlo v Polsku k upřednostnění náhradní rodinné péče před ústavní. V platnost také přišla opatření, která měla zamezit odebrání dětí biologickým rodičům. Jedno z opatření je např. rodinný asistent, který má spolupracovat s rodinou, stabilizovat situace do té míry, aby dítě nemuselo být odebráno. Posílení rodiny v oblasti služeb, odborně vyškolené osoby a koordinace náhradní rodinné péče a spolupráce zapojených subjektů, jsou prioritami v nově přijaté právní úpravě systému náhradní rodinné péče. Služby jsou poskytovány rodinám v podobě intervenčních center, center denní péče, poradentství, supervize a podpory ve formě finanční, sociální a organizační. K další významně právní úpravě patří podpora, která je pro osoby, které náhradní rodinnou péči opouštějí. Podpora je to zejména finanční, bytová či pomoc při hledání nové práce.

Nežli se v diplomové práci zaměříme na péči pěstounskou, která v Polsku patří mezi nejdůležitější institut systému náhradní rodinné péče, představme si ostatní formy:

- 1) příbuzenská pěstounská péče,
- 2) nepříbuzenská neprofesionální pěstounská péče,

- 3) nepříbuzenská neprofesionální pěstounská péče včetně krizové a specializované formy,
- 4) rodinné dětské domovy,
- 5) ústavní výchova.

Stejně jako v dalších evropských zemích je i v Polsku upřednostňována pěstounská péče před ústavní. O umístění dětí rozhoduje soud a jen zřídka bývá dítě umísťováno do pěstounské péče na základě dohody mezi starostou okresu a profesionální pěstounskou rodinou. I v tomto případě je ale nutné po uzavření této dohody informovat soud a následně započít řízení ve věci rodičovské zodpovědnosti.

Příbuzenská pěstounská péče – pěstouny se stávají sourozenci a nejbližší příbuzní, kteří pobírají příspěvky pro zajištění materiálních potřeb pro dítě. Na odměnu za práci však nárok nemají.

Nepříbuzenská neprofesionální pěstounská péče – do této péče jsou umísťovány děti, které nejsou v příbuzenském vztahu s náhradními rodiči. Péči mohou zajišťovat manželé, ale i svobodní.

Nepříbuzenská profesionální péče – Zuman, Vyskočil ve své publikaci uvádí: *„Jde o zvláštní typ náhradní rodinné péče podléhající rozhodnutí soudu, jejíž výkon je zajišťován po dohodnutou dobu osobou příbuzensky nespřízněnou se svěřeným dítětem v jejím vlastním rodinném prostředí, a to na základě smlouvy mající znaky smlouvy o dílo uzavřené mezi starostou okresu a profesionální pěstounskou rodinou.“* (Zuman, Vyskočil, 2013, str. 211).

Nepříbuzenská profesionální péče se dále rozděluje na dva typy, a to profesionální pohotovostní či nouzovou pěstounskou péči a specializovanou či terapeutickou formu profesionální pěstounské péče.

První z nich je zaměřena na krátkodobou péči, trvající maximálně čtyři měsíce. Pěstouni, kteří musejí být v neustálé pohotovosti, přijímají dítě v okamžiku jeho ohrožení na životě, zdraví, opuštění či neznámosti rodičů. Jejich odměnou je finanční příspěvek. Druhý typ zmiňované neprofesionální pěstounské péče zajišťuje pomoc dětem společensky nepřizpůsobivým a dětem, které se potýkají s různými poruchami zdravotními nebo výchovnými.

Rodinné dětské domovy – tento typ pěstounské péče je velmi podobný klasické profesionální pěstounské péči s tím rozdílem, že do péče je umístěno více dětí. Maximální

počet v rodinných dětských domovech je osm dětí. S provozem těchto institucí či rodinných center napomáhá po finanční stránce stát, ale i samotné organizace se osobně podílejí na chodu rodinných dětských domovů. Cílem organizací je zajistit dětem ucelenou péči, a to zejména ve vytváření vhodných podmínek k rozvoji a utváření osobnosti každého svěřeného dítěte.

Podpůrné rodiny – pomocnou rodinou je osoba speciálně vyškolená pro vykonávání tohoto typu práce nebo subjekt, např. dětský domov. Stanou se jí na základě smlouvy uzavřené se starostou okresu. Umístění dítěte do pomocné rodiny může využít pěstounská rodina nebo rodinné dětské domovy v případě, když potřebují:

- zúčastnit se školení;
- pobytu na rekreaci;
- z důvodů zdravotních;
- z nepředvídatelných nebo neočekávaných událostí (Zuman, Vyskočil, 2013, str. 209-212).

1.5.5 Rumunsko

Tato země se v posledních 28 letech pokusila o snížení počtu dětí v ústavní péči. Ve státních institucích je umístěno přibližně 18.500 dětí, 13.900 žije u příbuzných, 4.800 pobývá v jiných rodinách a 3.000 dětí je adoptovaných. Číslo 18.000 uvádí počet dětí v pěstounské péči.

Za pomoci Národní agentury pro sociální pomoc a ochranu dětí (NAPCRA), Světové banky, a především organizace UNICEF (Dětský fond Organizace spojených národů) začala probíhat systémová reforma týkající se preventivní péče a náhradní rodinné péče. Cílem je změnit dosavadní systém a nabídnout alternativní služby a uzavřít velká ústavní zařízení (zdroj: Unicef, For every child, Romania, dostupné z [www: https://www.unicef.org/romania/deinstitutionalization/](https://www.unicef.org/romania/deinstitutionalization/), 23. 1. 2021).

Pěstounská péče v Rumunsku není uznávanou a často společností opomíjenou. I přesto počet pěstounů nebo rodinných asistentů (vyškolení odborníci, kteří pečují a vychovávají děti v domovech nebo v rodinách) se v posledních letech poměrně zvýšil. Tyto pěstounské rodiny jsou při vykonávání své činnosti pod neustálým sledováním

sociálních pracovníků. Postavení asistentů je na velmi nízké úrovni, a proto také jejich odměňování patří k nedoceneným.

Bohužel v umístování dětí do pěstounské péče dochází k diskriminaci. O šanci začít žít život v pěstounské rodině převážně přicházejí děti romského původu, děti starší nebo děti s postižením. Vinu nesou i samotní rodinní asistenti, kteří preferují mít v péči děti mladší a zdravější. Přesto patří Rumunsko k zemím, které změnilo pohled a přístup k ohroženým dětem a přeměna dosavadního systému je pokládána za úspěšnou (Sychrová, 2012, str. 17).

1.5.6 Shrnutí

Je zřejmé, že v průběhu let u všech zmiňovaných zemí došlo k určitým změnám v systému náhradní rodinné péče a tím i blíže specifikované formě, pěstounské péči. Z uvedených informací o fungování pěstounské péče vyplývá, že Velká Británie, Dánsko, Rakousko, Polsko, ale i Rumunsko se shodují a souhlasí s tím, že poskytování pěstounské péče je lepší možností, než umístování dětí do péče ústavní.

Cílem všech zemí je především klást důraz na spolupráci jednotlivých zařízení, na koordinaci poskytovaných služeb, dodržování práv dítěte, a především snižování ústavní péče. Problémem zůstává samotné vnímání pěstounské péče. Je zapotřebí oslovovat, získávat a následně vzdělávat potencionální náhradní rodiče. Chybí informovanost a propagace daného tématu.

Je tedy za potřebí vidět v pěstounské péči významnou činnost, která je ku prospěchu hlavně ohroženým dětem. Důležité je pokračovat v deinstitucionalizaci systému náhradní rodinné péče nahrazováním ústavní péče novými formami včetně péče pěstounské. Jediným státem, který by se mohl od ostatních lišit, je Rumunsko. I když se vydal lepší cestou a dochází ke změnám v systému náhradní rodinné péče, je zřejmé, že to bude stát ještě mnoho úsilí, než se dostane dětem v nouzi té nejlepší péče, jaké si jen zaslouží.

2 PĚSTOUN

Pěstoun je pečující člověk, plnící rodičovskou úlohu. Osoba, která byla státem zmocněna, aby péči o dítě vykonávala. Ale také státem odměňována a kontrolována (Winnette, 2016, str. 9).

Majerová ve své publikaci cituje, „*V zákoně je „pěstoun“ vymezen jako někdo, kdo stýká záruku řádné péče, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče.*“ (kolektiv autorů, Majerová 2015, str. 8).

Pazlarová mimo jiné zmiňuje, že pěstoun se snaží dítěti věnovat natolik, aby mělo spokojené dětství a cítilo se jako v běžném rodinném prostředí. Konec právního vztahu mezi pěstounem a dítětem nastává, v době dosažení plnoletosti dítěte. V mnoha případech však spojení dětí a pěstounů přetrvává a pokračuje po zbytek života (Pazlarová, 2016, str. 47).

2.1 Rozhodnutí o pěstounské péči

Dobří a kvalitní zájemci o pěstounskou péči chybí po celém světě. Na přelomu století převládala v České republice spíše osobní aktivita žadatelů, kteří se informovali o možnostech pěstounství a sami oslovovali úřady, aby jim byl umožněn proces zprostředkování. Později však přicházejí s aktivní podporou neziskové organizace, které sami začínají budoucí pěstouny hledat a navazovat s nimi kontakt. Dále se objevují organizované náборы a kampaně pro tyto účely, což by na začátku tohoto století bylo naprosto nemožné (Pazlarová, 2016 str. 23).

Každý, kdo začne uvažovat o možnosti, že by vzal do náhradní rodinné péče dítě, tedy se stal pěstounem, by měl alespoň z části vědět, co samotné pěstounství obnáší. Je důležité si uvědomit, že role rodiče u svěřeného dítěte bude velmi podobná rodiči biologickému, přesto se nabízí spousta záležitostí, které se při výchově svěřených dětí ovlivnit nedá, tak jako u dětí vlastních. Lidé mají spoustu důvodů k tomu, proč se stát pěstounem. Na prvním místě však musí být vždy žadatel o dítě, který zvládne přijmout do své péče takové dítě, jaké ve skutečnosti je. Je potřeba poskytnout dítěti veškerou péči, dostát mu všech potřeb, které mu nebyly v jeho životě dopřány. Stát se pěstounem je

velmi nelehké rozhodnutí. Je nutné, aby v začátcích byl pěstoun s dítětem co nejvíce v kontaktu, a to mohlo přijmout vše nové v nastávající rodině (kolektiv autorů, Majerová 2015, str. 8).

„Zvolit si pěstounství znamená vydat se na cestu, která není jednoduchá, mnohdy je trnitá a skrývá mnoho úskalí. Na konci každé cesty, je však cíl, kterým je v této profesi umožnit dítěti pocítit situace, které zažije jen v rodině.“ (kolektiv autorů, Majerová 2015, str. 9).

2.2 Postup zprostředkování procesu, kritéria pro výběr

Když se zájemce rozhodne, že by se stal osvojitelem, pěstounem, či pěstounem na přechodnou dobu, je potřeba oslovit obecní úřad s rozšířenou působností, který mu vydá formulář s žádostí. Sociální pracovnice tohoto úřadu pomáhá pak žadateli s veškerými potřebnými kroky, které jsou potřeba k realizaci zprostředkování. Po získání veškerých zákonem požadovaných dokladů je žadateli zřízen vlastní spis. Ve spisu je např. založeno: výpis z rejstříku trestů; zpráva o zdravotním stavu; údaje o ekonomických a sociálních poměrech; stanovisko obecního úřadu a další. Po uzavření veškerých činností potřebných k zprostředkování náhradní rodinné péče, se obecní úřad stává zodpovědným za zprostředkování a plní úlohu dohlázele (kolektiv autorů, Rychlík, Hrbáčková, 2018, str. 32-33).

Veškeré spisové dokumenty a žádost, které zkompletuje obecní úřad s rozšířenou působností, jsou následně předané krajskému úřadu. Ten pokračuje ve správním zřízení a provede tzv. odborné posouzení. Samotné posouzení se skládá ze tří částí – posouzení bezúhonnosti, posouzení zdravotního stavu a posouzení psychologické.

2.2.1 Posouzení bezúhonnosti žadatelů

Prvním krokem je zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela/manželky, druhá/družky, dítěte a jiné osoby, kteří žijí ve stejné domácnosti jako žadatel. Autoři Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková uvádějí, že: *„Za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu,*

zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte.“ (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011, str. 78).

Samotná bezúhonnost prochází v posledních letech velkou proměnou. Změn se dostává hlavně v legislativně a stanoviscích. Pokud byly dříve některé trestné činy hodnoceny tak, že znemožnili žadatelům stát se náhradními rodiči, dnes je snaha přistupovat k posouzení těchto činů vždy individuálně.

2.2.2 Posouzení zdravotního stavu žadatelů

Následným krokem je posouzení zdravotního stavu. Toto vyšetření provádí lékař stanovený příslušným krajským úřadem. Ten má k dispozici vyplněný dotazník žadatele, a pokud je potřeba, může si zažádat o lékařské zprávy od praktického a odborného lékaře (kolektiv autorů, Rychlík, Hrbáčková, 2018, str. 36).

K tomu, aby mohl žadatel vykonávat dlouhodobou péči o dítě, musí být v pořádku jeho zdravotní stav po stránce duševní, tělesné a smyslové. Pokud je žadateli zjištěn nevyhovující zdravotní stav, není možné ho do evidence zahrnout. Jsou to osoby, které by např.: ohrožovaly svým onemocněním zdravý vývoj dítěte (alkoholismus, toxikomanie...), osoby s omezenou psychickou a fyzickou výkonností, schopností orientace, komunikace, dále můžeme zmínit psychotické změny osobnosti, psychopatie, poruchy příjmu potravy, neurotické poruchy a mnoho dalších (Pazlarová, 2016, str. 33-34).

2.2.3 Psychologické vyšetření žadatelů

V psychologickém vyšetření se zadávají zejména typy otázek k zjištění charakteristiky osobnosti, psychického stavu, výchovných zkušeností a rodinného zázemí. Dále se zjišťují informace o rodinných vztazích a představách, týkající se náhradní rodinné péče a charakteristik dítěte, kterému chtějí žadatelé dát nový domov.

Samotným vyšetřením provází žadatele psycholog, který je k vykonávání této práce kompetentní. Testovací postupy volí sám psycholog. Nejvíce používané a doporučované jsou techniky a metody pomocí rozhovoru, pozorování, projektivní techniky a další (Pazlarová, 2016 str. 34-35).

Nedílnou součástí psychologického šetření je vyhodnocení přípravy žadatele. Je potřeba zajistit budoucím pěstounům veškeré potřebné informace o náhradní rodinné péči a pomoci jim k tomu, aby byli schopni si představit, jak bude rodina následně fungovat (kolektiv autorů, Rychlík, Hrbáčková, 2018, str. 36).

2.2.4 Další kritéria pro výběr pěstounů

V předešlých bodech byla vyjmenována odborná posouzení, která se musejí realizovat u každého z žadatelů o náhradní rodinnou péči. Nyní si uvedeme některá další kritéria pro výběr pěstounů, která se shodují s pracovními postupy Ministerstva práce a sociální věci i zástupců odborníků z oblasti psychologie a psychoterapie.

Mezi další kritéria řadíme např. rodinou situaci, kde se očekává hlavně harmonické prostředí a stálý partnerský vztah. Nedílnou součástí je zabezpečení a bydlení. Je potřeba dítěti zajistit a vytvořit takové zázemí, aby mělo dostatečný prostor a soukromí. Jeden z pěstounů by měl vykonávat roli pěstouna v plném rozsahu, to znamená, že by měl ze svého dosavadního zaměstnání odejít.

Dalším hlediskem při posuzování pěstounů je věk žadatelů. Věk pěstouna by se měl zpravidla pohybovat v rozmezí 30 – 60 let. Pokud je žadatel starší 50 let, je to považováno jako určitý rizikový prvek. Přesto pro věk pěstouna neexistuje přesné věkové vymezení.

Budoucí pěstoun by měl být schopen zvládat a pracovat s komplikovanými překážkami, být zralý, trpělivý, empatický a být schopen si uvědomovat svých předností a nedostatků. Měl by umět přijmout do pěstounské péče dítě jiného etnika a dítě různého věku. Dalším kritériem je vzdělávání pěstounů, kterému je věnována samostatná kapitola zdroj: Průvodce systémem pro pěstouny, dostupné na [www: http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/pppd/kriteria-vyberu-pestounu-na-prechodnou-dobu-78882/](http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/pppd/kriteria-vyberu-pestounu-na-prechodnou-dobu-78882/), 11. 10. 2020).

Je potřeba si uvědomit, že samotný proces zprostředkování, je velmi náročný a citlivý jak pro žadatele, tak i pro pracovníka, který je zmocněný k tomu, aby o žadatelích zjistil co nejvíce informací. Důležitou roli v průběhu zprostředkování hraje komunikace mezi zúčastněnými a dále porozumění celému procesu ze strany žadatele (Pazlarová, 2016, str. 31).

2.3 Pěstoun, jeho práva a povinnosti

Právy a povinnostmi pěstounů se zabývá především zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstoun je podle § 966 občanského zákoníku oprávněn k tomu, aby se mohl starat o dítě, zastupovat ho v běžných věcech a spravovat jeho jmění. V mimořádných událostech, je však potřeba si opatřit rozhodnutí či schválení od biologických rodičů (např.: volba školy, vydání cestovního průkazu, apod.). Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti (ČESKO. Občanský zákoník. § 958 - § 970).

Další práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče upravuje § 47 a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

2.3.1 Práva pěstounů:

1. Právo pěstouna na osobní péči o dítě – v tomto případě pěstoun zajišťuje dítěti každodenní péči a ochranu. Svěřenému dítěti, které zůstává u pěstounů, se dostává takové péče, jakou rodiče věnují svým dětem. V osobní péči je zahrnuta péče o zdraví, tělesný, mravní, citový a rozumový rozvoj a zahrnuje i zajištění a rozhodování o dítěti v běžných záležitostech.

2. Právo pěstouna vykonávat přiměřená práva a povinnosti rodičů – protože pěstouni nejsou rodiči svěřeného dítěte, nepřísluší jim v plném rozsahu vykonávat práva a povinnosti u tohoto dítěte. Rodičovská odpovědnost je tedy zachována, je pouze omezena a částečně na pěstouny převedena.

3. Právo pěstouna rozhodovat o běžných záležitostech dítěte při zastupování a správě jmění – vážné a významné věci v oblasti rozhodování např. očkování, plánované operace, volba povolání patří rodičům či soudu. Pěstouni smějí rozhodovat o dítěti jen v obvyklých záležitostech týkajících se např. každodenního života nebo jmění dítěte v rozsahu nezbytném pro výkon pěstounské péče. Jsou to finanční prostředky, které zajistí dítěti ošacení, stravu, školní pomůcky, aktivity, apod.

4. Povinnosti dítěte pomáhat v domácnosti pěstouna – dítě by se mělo podílet svou pomocí v domácnosti. Závisí samozřejmě na možnostech a schopnostech dítěte,

jaký je jeho věk, zdravotní a duševní stav, či jak je šikovné. Pokud má svěřené dítě již vlastní příjem, je povinen pěstounským rodičům přispívat na domácnost.

5. Právo pěstouna na nehmotnou pomoc a podporu – orgán sociálně-právní ochrany dětí, či doprovázející organizace by měla pěstounům pomoci nejen podporou finanční, ale zaměřit se na podporu práv pěstounů. Kolektiv autorů uvádějí, že: *Zákon v tomto ohledu pěstounům přiznává:*

- a) *Právo na poskytování trvalé nebo dočasné krátkodobé pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítěte (při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při ošetřování osoby blízké, dočasné pracovní neschopnosti, narození dítěte, úmrtí osoby blízké).*
- b) *Právo na poskytování pomoci se zajištěním celodenní péče v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce u dětí starších dvou let.*
- c) *Právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců.*
- d) *Právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.*
- e) *Právo na pomoc při plnění povinnosti v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (kolektiv autorů, Korbelová Dohnalová, 2018, str. 90-92).*

6. Pracovně právní nároky související s převzetím dítěte do pěstounské péče – pěstounka má nárok pobírat mateřskou dovolenou, a to v délce 22 týdnů, a pokud přebrala do pěstounské péče děti dvě či více, má na rok až na 31 týdnů. Omezeno je to však věkem dítěte, a to nejdéle do jednoho roku. Dále jí patří možnost čerpání peněžité pomoci v mateřství ve výši 70 % vyměřovacího základu. Následně po skončení mateřské dovolené získává nárok na rodičovskou dovolenou, a to do tří let věku dítěte. Možné je i čerpání rodičovské dovolené po dobu 22 týdnů, pokud bylo dítě přijaté ve věku tří až sedmi let. Součástí je i rodičovský příspěvek, který je vyplácen z dávek sociální podpory. (kolektiv autorů, Korbelová Dohnalová, 2018, str. 83-93).

7. Dávky pěstounské péče – dávky pěstounské péče, jsou státem vypláceny odměnou osobám, které se podílejí na péči o opuštěné děti. O vyplácení těchto dávek je třeba požádat na příslušné krajské pobočce Úřadu práce ČR. Tyto dávky jsou vypláceny pěstounům, které mají trvalé bydliště v České republice. Jak bude odměna pro pěstouna vysoká, se odvíjí od počtu svěřených dětí, věku dítěte, jestli je pěstounská péče dlouhodobá či na přechodnou dobu a zdali je dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby

podle zákona o sociálních službách. Mezi dávky pěstounské péče řadíme následující státní příspěvky:

- a) *Příspěvek na úhradu potřeb dítěte* – jeho výše je stanovena zákonem, vyplácena je osobě, která o dítě pečuje a je určena k využití na běžné denní potřeby dítěte.
- b) *Odměna pěstouna* – je mzda, která je pěstounovy vyplácena za péči o dítě svěřené do jeho rodiny. Pokud jsou pěstouny oba manželé, je mzda vždy vyplácena pouze jednomu z nich.
- c) *Příspěvek při převzetí dítěte* – je peněžitý příspěvek, který je vyplacen pouze jednou, a to při příchodu dítěte do náhradní rodiny. Využit je pro obstarání např. oblečení, pomůcek do školy atd.
- d) *Příspěvek na zakoupení motorového vozidla* – nárok na tento příspěvek má pěstoun, kterému byly svěřeny do péče tři a více dětí. Náklady na pořízení vozu je možné uplatnit až do výše 70 % pořizovacích nákladů.
- e) *Příspěvek při ukončení pěstounské péče* – jednorázový příspěvek 25.000,- Kč, je vyplacen fyzické osobě, která byla v době zletilosti v pěstounské péči (kolektiv autorů, Korbelová Dohnalová, 2018, str. 93-98).

2.3.2 Výdaje na dávky pěstounské péče

Český statistický úřad na svých webových stránkách každoročně zveřejňuje statistické ročenky České republiky, kde na základě údajů poskytnutých ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí zpracovává údaje o výdajích na dávky státní sociální podpory a pěstounské péče. Tyto výdaje jsou členěny za jednotlivé roky od roku 2010 do roku 2019, dále i podle jednotlivých krajů. Údaje jsou zařazeny v kapitole sociálního zabezpečení.

Z tabulky č. 1 vyplývá, že za posledních 10 let náklady na dávky pěstounské péče vzrostly z částky 1.005 mil. Kč o 2.919 mil. Kč, což je meziroční průměrný nárůst o 324 mil. Kč. Náklady na dávky pěstounské péče se tedy postupně zvyšují, což je důsledkem zvyšujícího se počtu pěstounů, ale i růstů nákladů a cen za zboží a služby. Informace zpracované v tabulce č. 1 a v grafu č. 1 ukazují, že náklady rostou poměrně lineárně, ke skokovému nárůstu došlo v roce 2018. Největší podíl na dávkách pěstounské

péče měl až do roku 2012 příspěvek na úhradu potřeb dítěte, ale od roku 2013 je patrná změna v tomto poměru, kdy daleko větší podíl zaujímají odměny pěstounům.

V roce 2019 činily výdaje na dávky pěstounské péče v rámci České republiky celkem 3.923.924.000,- Kč. V tabulce č. 2 jsou znázorněny podíly jednotlivých krajů na těchto výdajích, které se dále rozčleňují na příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměnu pěstouna. Z tabulky č. 2 je patrné, že největší podíl a tím pádem i největší počet pěstounů a dětí umístěných v pěstounské péči je v Moravskoslezském kraji. Ten v celkovém podílu výdajů zaujímá ze 14 sledovaných krajů 17 %. Další v pořadí je Středočeský kraj s 11 % a Ústecký kraj s 10,5 %. Nejmenší podíl výdajů zaujímá kraj Vysočina s necelými 4 % podílu na celkových výdajích na dávky pěstounské péče.

Tabulka 1: Výdaje na dávky pěstounské péče – údaje v mil. Kč

Rok	Dávky pěstounské péče	v tom		
		příspěvek na úhradu potřeb dítěte	odměna pěstouna	ostatní
2010	1 005	516	471	18
2011	1 073	550	504	18
2012	1 236	634	583	19
2013	2 052	799	1 191	62
2014	2 383	909	1 424	50
2015	2 665	989	1 625	51
2016	2 833	1 046	1 735	51
2017	2 950	1 083	1 813	54
2018	3 802	1 219	2 525	58
2019	3 924	1 247	2 626	52

Zdroj: Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2020* [online]. [Cit. 2021-14-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2020>

Graf 1: Výdaje na dávky pěstounské péče v letech 2010 – 2019

Zdroj: Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2020* [online].
 [Cit. 2021-14-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2020>

Tabulka 2: Výdaje na dávky pěstounské péče podle krajů v roce 2019 v tis. Kč

ČR, kraj	Dávky pěstounské péče	z toho	
		příspěvek na úhradu potřeb dítěte	odměna pěstouna
Česká republika	3 923 924	1 246 581	2 625 477
Hl. m. Praha	312 522	100 138	209 797
Středočeský	423 355	131 298	287 618
Jihočeský	214 871	65 465	146 238
Plzeňský	226 218	71 101	151 592
Karlovarský	177 566	57 352	117 727
Ústecký	410 892	127 762	277 978
Liberecký	189 132	61 784	124 878
Královéhradecký	187 413	58 768	125 566

Pardubický	204 403	64 305	137 731
Vysočina	142 579	44 961	95 856
Jihomoravský	353 134	109 077	238 854
Olomoucký	232 874	74 484	155 798
Zlínský	167 427	53 420	111 169
Moravskoslezský	679 820	225 772	443 886
Ostatní	1 719	895	790

Zdroj: Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2019* [online].
 [Cit. 2021-14-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2019>

2.3.3 Povinnosti pěstounů

Základními povinnostmi pěstouna je péče o dítě a jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále zajištění výchovy a umožnění získání vzdělání.

Následujícími povinnostmi pěstouna je mimo jiné zúčastnit se dalšího vzdělávání v rozsahu 24 hodin ročně. Zvyšování dovedností a znalostí pěstounů by mělo být zaměřeno na témata, která jsou pro vykonávání práce pěstounů potřebná. Každý pěstoun využívá vzdělávání v té oblasti, která je pro něj v danou dobu ve vztahu k poskytované péči přínosem. Vzdělávání by mělo probíhat bezplatně a vždy doplněné potvrzením, že se pěstoun daného školení zúčastnil.

Dále je potřeba umožnit pracovníkovi pověřené osoby sledovat naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a sledovat vývoj dítěte. Doprovázející pracovník má za úkol sledovat a být nápomocen pěstounům při zajišťování potřebných služeb nebo poradenství, které se týká péče o dítě. Vývoj dítěte je sledován orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníci této instituce navštěvují pravidelně pěstounskou rodinu, kontrolují ji a následně vyhodnocují, jak je plněn individuální plán ochrany dítěte.

Napomáhat udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho biologickými rodiči a dalšími blízkými osobami, pokud soud neurčí jinak, je další důležitou povinností pěstounů. Důraz je zde kladen na rozvoj identity dítěte ve vztahu

k jeho původu, a pokud je potřeba, má pěstoun právo na doprovázení a pomoc při provádění této povinnosti (kolektiv autorů, Šilhánková, 2018, str. 99-104).

2.4 Vývoj počtu pěstounů a dětí umístěných do pěstounské péče

Ministerstvo práce a sociálních věcí každoročně sleduje různé ukazatele, které se vztahují k náhradní rodinné péči. V těchto datech zveřejňuje zvláště údaje za pěstounskou péči, poručnictví, péči jiné osoby nebo umístění do zařízení pro péči o děti. V rámci pěstounské péče se jedná zejména o ukazatele počtu dětí umístěných do pěstounské péče, dále počtu osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče nebo počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče. Poslední známé údaje byly uveřejněny za rok 2019, za rok 2020 ještě nejsou sledované počty známy.

Níže uvedená tabulka č. 3 a graf č. 2 ukazují vývoj v letech 2010 – 2019. Je z nich patrné, že lineárně roste počet pěstounů a tím pádem i počet dětí do této péče umístěných. Od roku 2010, kdy počet pěstounů činil 8.504, došlo do dnešní doby k navýšení o 3.114 osob, což je o necelých 37 %. V případě dětí došlo k navýšení o 4.910 osob, což je téměř 70 %. Data představují, že systém pěstounské péče se díky vývoji pohledu na tuto oblast a stále větší důležitosti náhradní rodinné péče stává stále rozšířenějším, lidé mají stále větší zájem o tento způsob péče o děti, příbuzní nechtějí děti umísťovat do náhradních zařízení a úřady se k institutu pěstounství rovněž přiklání. Poslední známý údaj počtu pěstounů je 11.618 a počtu dětí 11.931, průměrně má tedy každý pěstoun v péči 1,03 děti.

Z uvedených údajů dále vyplývá, že 66 % – 72 % pěstounů mají ke svěřenému dítěti příbuzenský vztah, kdy se z více jak 50 % jedná o prarodiče dětí. Pouze asi třetina pěstounů je z řad lidí, kteří se pro tuto činnost rozhodli z jiných důvodů, vedla je k tomu jiná motivace a starají se o dítě nebo děti zcela cizí.

Zajímavým ukazatelem je počet žadatelů o pěstounskou péči, kdy je vidět v letech 2011 – 2014 velký počet i nárůst žadatelů o pěstounskou péči. Od roku 2015 začal tento počet pomalu poklesávat a v posledních letech je trend stabilní, drží se průměrně kolem 560 žadatelů za rok.

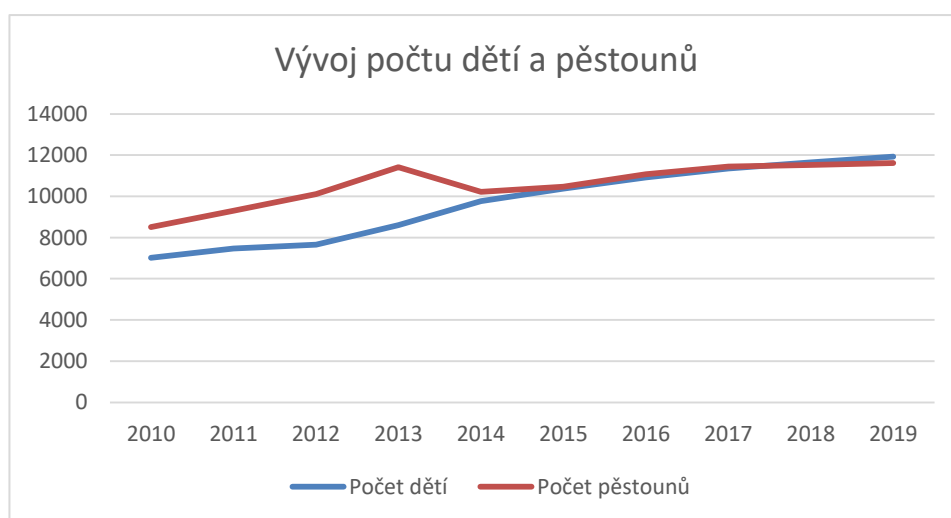
Tabulka 3: Vývoj počtu pěstounů a dětí v pěstounské péči v letech 2010 – 2019

Rok	Počet dětí v pěstounské péči k 31.12	Počet pěstounů k 31. 12.	Vztah k dítěti			Počet žadatelů o pěstounskou péči k 31. 12.
			prarodiče	jiný příbuzný	cizí	
2010	7 021	8 504	4 275	1 436	2 909	722
2011	7 463	9 302	4 722	1 511	3 083	831
2012	7 651	10 188	4 922	1 630	3 492	1 073
2013	8 606	11 417	5 640	1 796	3 822	1 495
2014	9 771	10 224	5 817	1 619	2 755	1 538
2015	10 380	10 467	6 026	1 633	2 805	845
2016	10 922	11 075	6 373	1 636	3 066	692
2017	11 362	11 451	6 557	1 786	3 108	584
2018	11 643	11 529	6 537	1 766	3 226	522
2019	11 931	11 618	6 547	1 858	3 213	452

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Statistiky* [online].[Cit. 2021-01-18].

Dostupné z: <https://mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

Graf 2: Vývoj počtu pěstounů a dětí v pěstounské péči v letech 2010 – 2019

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Statistiky* [online].[Cit. 2021-01-18].

Dostupné z: <https://mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

3 PŘISLUŠNÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY V OBLASTI PĚSTOUNSTVÍ A VZDĚLÁVÁNÍ

3.1 Nejvyšší právní předpisy

Pěstounství je jedním z nástrojů, kterým stát plní své poslání i povinnosti. Za prvotní právní předpis v této oblasti lze považovat Úmluvu o právech dítěte, což je mezinárodní smlouva stanovující práva dětí. Tato smlouva byla ze strany České republiky ratifikována v roce 1991 v rámci sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte stanovuje jednak práva dítěte, z nich ve vztahu k pěstounství je nejdůležitějším právo na zajištění ochrany a pomoci poskytované státem, pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí. Úmluva také stanovuje povinnosti státu a další zásady související s právy dětí. Prioritní práva, např. právo dětí na bezpečí nebo na vazbu s jejich rodiči obsahuje článek 9 (Úmluva o právech dítěte, s. 502–512).

O právech dětí hovoří i Listina základních práv svobod, která byla přijata jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb. předsednictvem České národní rady. Blíže jsou tato práva specifikována v hlavě čtvrté jako hospodářská, sociální a kulturní práva (Listina základních práv a svobod, s. 17–23).

3.2 Zákonné právní předpisy

K oblasti pěstounství se vztahuje několik zákonných právních předpisů. Mezi ty nejdůležitější, které řeší tuto problematiku komplexněji, patří zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“). Institutem pěstounství se v minulosti zabýval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o rodině byl ovšem novým občanským zákoníkem zcela zrušen a občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 tuto problematiku převzal do svých ustanovení.

Nový občanský zákoník se pěstounstvím zabývá v § 958 a následujících. Zákon stanovuje zejména postavení pěstouna i skutečnost, že tento druh péče má vždy přednost před ústavní výchovou. Také upravuje, jaká práva a povinnosti zůstávají původním

rodičům. Předpis se blíže vzděláváním a odbornou přípravou pěstounů nezabývá, ale určuje, že pěstoun musí poskytovat záruky řádné péče. Předpokládá se tedy, že mezi záruky řádné péče lze zahrnout odbornou přípravu na tuto roli a vzdělávání se v této složité oblasti (ČESKO. Občanský zákoník. § 958 - § 970).

Pěstounstvím se podrobněji zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“). Tento zákon detailněji popisuje práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče a ve svých ustanoveních rovněž odbornou přípravou a vzděláváním pěstounů. Na jedné straně stanovuje pěstounům povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v minimálním rozsahu 24 hodin ročně (v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích). Na druhé straně stanovuje pěstounovi právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti. Důvodem, že kromě obvyklých každodenních záležitostí musí osoba pěstouna často řešit i jiné velmi specifické problémy, které mohou při péči nebo výchově nastat. Odborná příprava a zvyšování si kompetencí v této oblasti má za cíl poskytnout potřebné informace, předejít případným problémům a na základě předchozích zkušeností naučit pěstouny, jak správně postupovat nebo reagovat.

Konkrétní práva a povinnosti jsou dány Dohodou o výkonu pěstounské péče, kterou s pěstouny uzavírá příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností. Pěstounovi za tuto práci náleží státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dávky pěstounské péče (ČESKO. Zákon o sociálně právní ochraně dětí. § 47a – § 47za).

3.3 Prováděcí právní předpisy

Nejpodrobněji se odbornou přípravou a vzděláváním pěstounů zabývá vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „prováděcí vyhláška“).

Prováděcí vyhláška přesně definuje obsah a rozsah odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se pěstounem k přijetí dítěte do rodiny. Tato příprava obsahuje tematické okruhy vzdělávání, které jsou ukotveny v § 3 vyhlášky následovně:

- sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

Do okruhů témat přípravy budoucích pěstounů se také zařazují dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte, proces předání dítěte, obsah a forma pravidelného vyhodnocování situace dítěte. Důležitých okruhů je tedy celá řada, netýkají se pouze znalostí právních, ale především dovedností sociálních, komunikačních a přirozeně lidských.

Existují dvě formy, které řeší přípravu budoucích pěstounů. První z nich je forma individuální, která zahrnuje sebezpoznání pěstounů v oblasti motivace k výkonu této činnosti, zkoumá fungování rodiny a jejího systému, mapuje sociální kontakty rodiny a v neposlední řadě se zabývá očekávání od dítěte, které má být do pěstounské péče svěřeno.

Druhou formou je skupinové osvojení znalosti a dovedností v oblasti existující právní úpravy v pěstounství, práv a povinností rodičů a pěstounů, dále v oblasti vývoje, potřeb a práv dítěte v pěstounské péči, kam patří i právo dítěte na udržování a rozvoj stávajících rodinných vazeb. Dovednosti jsou získávány i při podpoře dítěte k tomu, aby umělo vyjádřit svůj názor a účastnilo se rozhodování, které se ho týká.

Vyhláška také stanovuje minimální rozsah poradenství pěstounům. Jedná se o poradenství při řešení různých sociálních nebo psychických problémů, dále při řešení problémů týkajících se péče o dítě, zdraví dítěte a jeho výchovy. Specifické poradenství zahrnuje i péči o dítě se zdravotním postižením. Mezi další okruhy patří oblast vzdělávání dítěte a výběru budoucího povolání, kulturní, sportovní a zájmová činnost, také v oblasti

nároků státních, soukromých nebo pohledávek a seznamuje s možnostmi využívání sociálních služeb.

Poradenství se zabývá obdobím po přijetí nového dítěte do rodiny i obdobím návratu do rodiny původní, s čímž souvisí i jednání s rodiči a jinými osobami blízkými a udržování kontaktu s touto skupinou osob. Podobnými tématy jako poradenství se zabývá i zaměření zvyšování znalostí a dovedností v oblasti pěstounství (ČESKO. Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. § 3 - § 5).

3.4 Metodická doporučení

Mezi další podstatné dokumenty, které se zabývají pěstounskou péčí, patří Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Tento dokument má doporučující charakter pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny. Poslání tohoto dokumentu vystihuje jedna z úvodních vět, která sděluje, že: *"Přípravy žadatelů dostávají významný prostor v celém procesu zprostředkování a mohou mít podstatný vliv na utváření představ žadatelů o náhradní rodinnou péči a mohou je dostatečně dopředu vybavit potřebnými znalostmi a dovednostmi, které budou potřebovat při péče o přijímané dítě"* (zdroj: MPSV, Metodické doporučení č. 7/2009, dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Methodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf, 7. 12. 2020).

Tento dokument obsahuje, co je hlavními cíli příprav a jaké jsou jejich základní principy. Zabývá se jednotlivými fázemi příprav, klíčovými tématy v náhradní rodinné péči a specifickými typy péče, jako je pěstounská péče na přechodnou dobu nebo hostitelskou péčí. V minulém období tuto problematiku řešil také Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti na období let 2009 - 2011. Jeho hlavním cílem bylo zabezpečit profesionální a bezproblémově fungující systém. Tento plán byl podkladem pro činnost skupiny odborníků určených z více resortů, kdy koordinaci zabezpečovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí (zdroj: První krok, z. s., Péče o ohrožené děti se má sjednotit, dostupné z: <http://www.prvnikrok.cz/zpravodaj/clanky/15-ostatni/6646>, 11. 12. 2020).

4 PŘÍPRAVA A VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

4.1 Příprava žadatelů a přípravné kurzy

Odbornou přípravu na přijetí dítěte do rodiny můžeme definovat jako: *„Příležitost pro porozumění situaci a potřebám dítěte, které nemůže vyrůstat ve svém přirozeném rodinném prostředí, příležitostí zamyslet se nad podmínkami sebe a své rodiny pro přijetí takového dítěte a naučit se definovat podmínky, které uchazeči pro výchovu přijatého dítěte mají“* (Hofrová, Rotreklová, s. 11).

Takto popsaná odborná příprava v současné době vyplývá ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zabezpečují ji krajské úřady. Krajské úřady řeší tuto povinnost různými způsoby, existují např. příspěvkové organizace zřízené krajem pro psychologicko-sociální poradenství nebo pověřují touto činností registrované poskytovatele sociálních služeb. Povinnost může být zabezpečena i na základě výběrového řízení způsobilou právnickou nebo fyzickou osobou. Rozsah a konkrétnější náplň odborné přípravy může být tedy v rámci jednotlivých krajů rozdílný.

Noví žadatelé o pěstounskou péči se musí v rámci odborné přípravy zúčastnit vzdělávání v minimálním rozsahu 48 hodin, resp. 72 hodin u péče na přechodnou dobu. Zajímavostí je, že určitou formu přípravy absolvují i děti, které již v rodině žijí.

V případě pěstounů jsou přípravné kurzy jednou z možností, jak se potkat s osobami řešícími stejné okolnosti, tj. nejen očekávání, ale i starosti nebo obavy. Proto jsou u pěstounů často volena témata, která jejich situaci nejlépe vystihují a odlišují se například od osvojitelů. Obsahově jsou přednášky zaměřené právě na dočasnost pěstounské péče, zachování vztahů mezi dítětem a biologickými rodiči, motivace pěstounů nebo jakou změnou projde vybraná pěstounská rodina, kde už jsou například vlastní děti (Hofrová, Retreklová, s. 12-16).

Žádný kurz v rámci přípravy budoucích pěstounů nemůže všechny účastníky připravit na veškeré situace, které mohou nastat. Mohou ale díky zkušenostem lektorů, díky formě vzdělávací akce a uceleným propojeným informacím lépe přiblížit problematiku výkonu náhradní péče tak, aby byla pochopitelná. Hlavní podstatou přípravných kurzů je jejich kvalitní příprava, osobní přístup k jednotlivým žadatelům

a zjištění jejich potřeb, možnost skupinové přípravy, kdy se účastníkům dostane širší záběr informací (Vávrová a spol., s. 10-11).

Tematické bloky odborné přípravy jsou dány vyhláškou. Realizátor vzdělávací akce tato témata blíže konkretizuje ve svém programu. Mezi častá školení je tak zařazováno například:

- osobní historie dítěte a jeho rodinná anamnéza,
- principy zprostředkování pěstounské péče,
- seznámení se pěstounů s dítětem a převzetí do rodiny,
- první rok života dítěte v pěstounské péči.

Výčet jednotlivých témat je považován spíše za metodický. Většinou tvoří ucelený blok, ve kterém na sebe jednotlivé části a oblasti přirozeně navazují. Obsah vzdělávání je závislý i na zkušenostech organizací, které ho poskytují. Institut odborné přípravy pěstounů je jedním z důležitých článků v celé struktuře náhradní rodinné péče.

Cílem odborné přípravy není jen připravit pěstouny na jejich budoucí práci, ale i snížit případná rizika, podpořit je a zpětně vyhodnotit jejich úsilí. Následná spolupráce s lektorem i setkávání účastníků má kladný vliv na výkon pěstounské péče. Pozitivní je i skutečnost, že faktický výkon odborné přípravy je oddělený od výkonu státní správy, což by mělo znamenat, že vzdělávání je poskytováno skutečnými odborníky, kteří se soustředí především na svoji oblast a nejsou zatěžováni např. složitou administrativou.

Odborná příprava je velmi podstatná nejen pro budoucí pěstouny, ale dotýká se i dalších okruhů osob, kterými jsou děti a pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany. V případě dětí jde zejména o jejich zájem a kvalitu života, u pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany je odborná příprava jednou z možností, jak lépe pochopit a poznat konkrétní žadatele a jejich motivaci (Hofrová, Retroeklová, s. 12-18).

V rámci metodických doporučení ze strany Ministerstva práce a sociálních práce byly stanoveny cíle příprav budoucích pěstounů následovně:

- 1) poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče,
- 2) umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodin v souvislosti s příchodem "nevlastního" dítěte,
- 3) získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.

Zmíněný metodický rámec blíže specifikuje principy těchto příprav, které by měl vést tým odborníků různých disciplín s dlouholetou praxí. Příprav se má účastnit příslušný sociální pracovník a také psycholog, který se bude zabývat posuzováním žadatelů. Je zde preferován skupinový způsob příprav, kde je žádoucí účast stávajících pěstounů, neboť mohou žadatele seznámit se svými zkušenostmi (Zdroj: MPSV, Metodické doporučení č. 7/2009, dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf, 7. 12. 2020).

Podstatnou roli v odborné přípravě tedy hrají samotní lektori. Ti zabezpečují obsah, témata i organizaci přípravných kurzů. Skupina těchto lektorů by měla být stanovena z řad odborníků různých profesí, např. psychologie, speciální pedagogika a sociální práce. Dalším předpokladem je praxe a zkušenosti v oblasti pěstounství. Kromě lektorů je žádoucí v rámci přípravných kurzů vyslechnout i další osoby, které mohou přinést praktičtější poznatky, jsou jimi například pracovníci dětských domovů, pediatři, ale i praxe znalí pěstouni (Vávrová a spol., s. 13).

Práce lektora je považována za výkon sociálně-právní ochrany dětí a z toho důvodu se k ní vztahuje povinnost odborné způsobilosti dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Za odbornou způsobilost se v tomto případě považuje ukončené vysokoškolské vzdělání ve vybraných studijních programech (oblast pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetřovatelství, oblast lékařství se zaměřením na všeobecné nebo dětské lékařství). Dále to může být ukončené studium v rámci vyšších odborných škol, ukončené studium pro diplomované zdravotní sestry nebo ukončené maturitní studium ve vybraných oborech.

Vedle ukončeného vzdělání zákon v § 49a odst. 2 písm. c) a d) definuje i další možnosti u osob s nižším vzděláním, než bylo uvedeno, ale např. za předpokladu získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany včetně roční praxe nebo absolvování určených vzdělávacích kurzů v rozsahu nejméně 200 hodin včetně dvouleté praxe (ČESKO. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. § 49a).

4.2 Formy vzdělávání

Způsob provádění odborné přípravy v rámci České republiky je individuální nebo skupinový, přičemž převládající je způsob skupinový. Tato forma odborné přípravy je ze strany odborníků považována za efektivnější, neboť je ekonomicky méně náročná a pro budoucí pěstouny je přínosnější. Budoucí pěstouni mohou poznat osoby se stejným cílem, podělit se o dosavadní zkušenosti a zjistit odpovědi na věci, které je v první fázi vzdělávání nemusely napadnout.

Hendikepem při skupinové formě školení může být to, že se účastníci vzdělávací akce zúčastňují povinně na základě příslušných právních předpisů. Absolvování kurzu tedy nebylo jejich volbou. Na počátku jsou důvody a pohnutky, proč chtějí vykonávat pěstounskou péči, velmi různé. Rozdílnost může být dána například pohlavím žadatele, vzděláním, ekonomickým zázemím a tyto odlišnosti musí být při konkrétní práci lektora brány v úvahu. Lektor musí zvolit takový způsob práce, aby zaujal všechny členy skupiny. Předávané informace tak musí být přehledné, srozumitelné a musí v celkovém kontextu dávat smysl (Hofrová, Rotreklová, s. 17-18).

Vedle skupinové přípravy hraje důležitou roli i forma individuální. V rámci práce s jednotlivcem lze lépe vyhovět specifickým požadavkům, ale tento způsob je volen spíše při nastavení vzdělávacích plánů nebo při vstupních pohovorech. Na druhou stranu lze u individuální přípravy daleko lépe prověřit možnosti a schopnosti žadatelů.

Vzdělávací programy používají pro svou činnost různé techniky nebo metody. Kromě klasických teoretických přednášek bývají často zařazovány např. workshopy ve skupinách, uchazeči jsou seznamováni s jednotlivými případovými studii, mají možnost setkat se se zkušenými pěstouny nebo využít individuální pomoc. Teoretická část vzdělávání je tak propojena s praktičtější prací a uchazeči tak mají možnost získat ucelenější přehled o tom, co je čeká. V rámci přípravných kurzů uchazeči také obdrží spoustu odborných tištěných materiálů, které při své činnosti mohou využít, včetně seznamu doporučené odborné literatury (Vávrová a spol., s. 13-14).

Kromě povinných kurzů mohou budoucí pěstouni využít i jiné formy dalšího vzdělávání. V době čekání na přijetí dítěte si tak mohou zopakovat již získané poznatky, zjistit aktuální informace v oblasti náhradní rodinné péče nebo vyslechnout si zkušenosti dalších rodin, ve kterých už bylo dítě umístěno (Vávrová a spol., s. 30).

V současné době existují i další způsoby vzdělávání, které jsou mezi pěstouny velmi populární. Jsou to například víkendové pobyty s doprovodným programem pro děti. Touto aktivní formou mohou pěstouni nejlépe sdílet své zkušenosti a navzájem se podpořit. Vedle toho stojí i možnost sebevzdělávání se studiem odborné literatury nebo e-learningovými kurzy. Tyto způsoby vzdělávání ovšem nejsou pro přípravu budoucích pěstounů moc doporučovány, neboť postrádají tu nejvíce důležitou praktickou stránku věci (Kolektiv autorů, s. 107-108).

4.3 Poradenství pěstounům

Podle § 47a odst. 2 písm. c) zákona o sociálně-právní ochraně dětí má pěstoun právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců. Odborná pomoc je součástí poskytovaného poradenství. Poradenstvím a jeho tématy se kromě odborné přípravy zabývá vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí v § 4.

Pěstoun jako pečující osoba má tedy podle příslušných právních předpisů na toto poradenství právo a je mu poskytováno tím, kdo uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče. Poradenství poskytuje také orgán sociálně-právní ochrany dětí, krajský úřad nebo další osoba k tomu pověřená.

V momentě, kdy je dítě již umístěno do rodiny, mají pěstouni možnost využít tuto pomoc například při otázkách výchovy, problémech sociálního charakteru nebo u využívání nároků plynoucích z příslušných zákonů. V životě pěstounů mohou nastat problematické chvíle, kdy je na místě požádat o pomoc nebo radu, např. když u dítěte dojde k zásadní změně chování, dochází ke konfliktům mezi sourozenci, dítě je úzkostné nebo agresivní, vzniknou problémy a neshody mezi partnery nebo nemají stejný pohled na výchovu dítěte.

Poradenství pěstounům má tedy stanoveno svůj minimální rozsah a poskytuje se přímo nebo zprostředkovaně. Nejdůležitější okruhy poradenství jsou již zmíněny v části diplomové práce týkající se základních právních předpisů (Česko. Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. § 4).

Samotná odborná pomoc v rámci poradenství se týká například navázání citové vazby mezi dítětem a pěstounem, vztahem k rodičům a jiným členům rodiny, řešení případných traumat z minulosti, terapií přímo pro pěstouny, kteří se ocitli ve složitých situacích (zdroj: Nadační fond J&T. *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*, dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/pravni-a-financi-aspekty-doprovazeni.pdf>, 18. 12. 2020)

4.4 Průběžné vzdělávání pěstounů, jejich potřeby

Kromě odborné přípravy nebo institutu poradenství zákon stanovuje povinnost pěstounům, která spočívá v pravidelném vzdělávání se v době, kdy jsou aktivními pěstouny a mají v péči dítě. Rozsah byl v tomto případě stanoven minimálně 24 hodin za jeden kalendářní rok. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zároveň v § 47a odst. 2 písm. d) stanovil: „*právo pěstounů na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti*“.

Vstupní odborná příprava je sice velmi důležitá pro svěřením dítěte do péče, ale pěstouni až v praktickém výkonu této činnosti mohou lépe pochopit, co jim vlastně bylo lektory prezentováno, jaké okruhy témat jsou pro ně nejpotřebnější a sami mohou přispět svými zkušenostmi.

Existují různé formy vzdělávání, z nichž nejběžnější a nejvíce používaný je typ prezenčního školení (semináře, kurzu) za účasti více osob ze strany aktivních pěstounů. Přednášky bývají organizovány v tematických blocích např. po čtyřech hodinách nebo celý den po osmi hodinách. Minimální rozsah průběžného vzdělávání tedy mohou pěstouni naplnit výběrem z nabízených témat, pokud zvolí tři celodenní školení, mají zákonnou povinnost splněnou.

Obsahová stránka přednášek bývá svými tématy podobná jako obsahová stránka přípravných kurzů. U průběžného vzdělávání pěstounů lze již jít do větších detailů a podrobností, teoretické poznatky konfrontovat se zkušenostmi z praxe. Důležité bývá seznámení s aktuálními právními předpisy nebo novinkami v oblasti pěstounské péče, které by se mohly dotknout práv i povinností pěstounů a svěřených dětí.

Vybrané okruhy vzdělávání a jejich forma by měla být popsána v individuálním vzdělávacím plánu, který vypracovává pověřená osoba spolu s pěstounem. Plán je zaměřen na konkrétní situaci pěstouna, jeho znalosti, dovednosti a potřeby jeho i dítěte. Právě potřeby pěstounů, které vyplývají z jejich zkušeností, by měly být hlavním vodítkem při sestavování programů pro průběžné vzdělávání. Pověřená osoba zároveň musí sledovat např. na základě osvědčení o absolvování kurzu, zda byla povinná dotace vzdělávání splněna.

Je zajímavostí, že na průběžné vzdělávání pěstounů a příslušné kurzy se nevztahuje žádný akreditační systém. Pokud je obsah kurzu v souladu s § 5 prováděcí vyhlášky k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, může pěstoun dostát svým povinnostem i účastní na školení bez udělené akreditace. Odborníky je ale doporučováno vybírat ze vzdělávacích akcí s akreditací, které jsou určeny například pro sociální pracovníky. I zde ale platí, že obsah vybraného tématu musí korespondovat s uvedenou vyhláškou (zdroj: Nadační fond J&T. Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/pravni-a-financni-aspekty-doprovazeni.pdf>, 18.12.2020).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 PŘÍPRAVA A VZDĚLÁVÁNÍ NÁHRADNÍCH RODIČŮ (PĚSTOUNŮ)

V teoretické části diplomové práce byl popsán institut náhradní rodinné péče v České republice s detailnějším zaměřením na pěstounství. K pěstounské péči a jejímu výkonu se váže ucelený systém vzdělávání, který je pro pěstouny povinný. Prvotní odborná příprava i další průběžné vzdělávání je dáno současnou legislativou, přičemž vychází z dosavadních poznatků i zkušeností z řad odborníků, sociálních pracovníků i samotných pěstounů. Pohled na vzdělávání pěstounů zaznamenal v minulosti určitý vývoj už přijetím Úmluvy o právech dítěte a zejména jeho zakotvením v právním řádu České republiky. Níže popsaný výzkum by měl ukázat, zda zjištěné teoretické poznatky odpovídají praktickým zkušenostem. Zabývá se především tématem, zda je tento systém v dnešní době stále aktuální, do jaké míry přínosný a zejména zda vyhovuje potřebám samotných pěstounů, jejichž práce je velice náročná a vyžaduje dostatek informací z různých oblastí.

5.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy

Cílem výzkumu a hlavním problémem řešeným v diplomové práci je zjistit, zda stávající systém odborné přípravy a dalšího průběžného vzdělávání pěstounů vyhovuje jejich potřebám, možnostem, vychází z jejich dosavadních zkušeností a je pro ně z praktického hlediska přínosem.

Pro tento výzkum byly stanoveny tyto dvě základní hypotézy:

- 1) Odborná příprava a další vzdělávání má pozitivní dopad na práci pěstounů.
- 2) Stávající systém odborné přípravy a dalšího průběžného vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství zcela vyhovuje potřebám pěstounů a vychází z jejich zkušeností.

Výzkumné otázky byly blíže specifikovány v rámci samotného šetření a jejich cílem bylo hodnocení stanovených hypotéz. V rámci smíšeného výzkumu byly vymezeny dvě části otázek ve standardizovaném dotazníku, který je přílohou A diplomové práce. Část otázek se zabývala samotnými pěstouny a jejich charakteristikou tak, aby byl přesně popsán výzkumný vzorek respondentů. Další část otázek se týkala cíle výzkumu a potvrzení hypotéz, tedy předmětného systému vzdělávání pěstounů. Většina otázek v dotazníku byla otevřených, tudíž respondenti mohli své odpovědi více rozvést, rozepsat a upřesnit, nebyli limitováni pouhými odpověďmi ano, ne nebo nevím. Pro získání dat byla otevřenost klíčových otázek velmi důležitá.

Kromě otázek formulovaných ve standardizovaném dotazníku byly vybraným respondentům pokládány doplňující výzkumné otázky v řízeném rozhovoru. Tyto další otázky a jejich odpovědi jsou rozebrány v průběhu popsaného výzkumu a analýze získaných dat.

5.2 Metody výzkumu

V praktické části diplomové práce byl proveden smíšený výzkum mezi pěstouny. Nejprve bylo provedeno šetření formou standardizovaného dotazníku, který tvoří přílohu A diplomové práce. Zde byla částečně zvolena metoda kvantitativního výzkumu, která v úvodu dotazníku zjišťovala základní údaje a statistické informace o respondentech. Navazovala metoda kvalitativního výzkumu, pomocí které byl proveden strukturovaný sběr dat pomocí stanovených výzkumných otázek a test určených hypotéz. Otázky v dotazníku byly většinou zvoleny jako otevřené, aby respondenti měli prostor pro rozepsání svých odpovědí. Seznam dotazníkových otázek je uveden v příloze A této diplomové práce.

Pro doplnění získaných odpovědí a údajů následoval řízený polostrukturovaný rozhovor opět v rámci metod kvalitativního výzkumu. Jeho cílem bylo zpřesnění a vysvětlení poskytnutých informací tak, aby měly pro provedení výzkumu požadovanou vypovídající hodnotu a byly interpretovány správně.

5.3 Charakteristika respondentů výzkumu

Pro výzkum bylo potřebné získat přiměřený počet osob z řad pěstounů, a to ideálně z různého prostředí, rozdílného věku, vzdělání i zkušeností. Pro stanovený výzkum nebyl rozhodující počet respondentů, ale jejich ochota na výzkumu se podílet, sdílnost, schopnost interpretovat svoje zkušenosti i myšlenky. V současné době je v České republice evidováno přes 11.000 pěstounů, z nichž víc jak polovina pečuje o dítě rodinného příslušníka (jsou to např. prarodiče, tety a strýcové, dospělí sourozenci). Pro výzkum bylo žádoucí získat i pěstouny, kteří se starají o dítě cizí, kdy tato zkušenost pro ně byla zcela nová.

Do výzkumu bylo nakonec zapojeno 27 pěstounů. Díky ochotě respondentů podílet se na tomto výzkumu byl získán rozsáhlý soubor dat a informací, na jehož základě mohl být výzkum proveden. Z přihlášených respondentů se jednalo o výhradně ženy. Je logické, že převládajícím pečujícím rodičem u dětí je žena (matka) a muž má v pěstounské rodině spíše roli jinou.

Celkem 55 % respondentů bylo ve věkové hranici mezi 40 – 50 lety, dalších 29 % ve věkové hranici 51 – 60 let. Pouze malá část respondentů byla ve věku do 40 let nebo 60 let a více. Typickým pěstounem a zde respondentem podle věkové hranice je rodič v produktivním věku, převládá věk vyšší střední. Pěstounem se člověk rozhodne stát spíše až v pokročilejším věku, kdy už má zkušenost s vlastními dětmi, má dospívající nebo dospělé děti a vybudované zázemí. Přitom péče o děti je pro něj posláním, naplněním, nedílnou součástí osobnosti i způsobem života. V rámci pěstounské péče jde přirozeně i o zdroj příjmů a povolání.

U oslovených respondentů převládalo u 60 % úplné středoškolské vzdělání s maturitou. U 37,4 % bylo uvedeno vzdělání vysokoškolské nebo vyšší odborné, zbývající část uvedla vzdělání základní nebo střední s výučním listem. Více jak 60 % respondentů se pěstounskou péčí zabývala více jak 5 let a jednalo se o zkušené pěstouny. V případě samotných dětí, které byly pěstounům svěřeny do péče, se jednalo o děti cizí. Všichni oslovení pěstouni také uvedli, že již mají své vlastní děti. Věk svěřených dětí převládá v rozmezí od narození do jednoho roku. Část respondentů měla zkušenosti s dětmi vyššího věku od tří do sedmi let i věkem vyšším.

Na základě výše uvedených poznatků lze respondenty charakterizovat nějakou převládající hodnotou, kterou je ženské pohlaví, vyšší střední věk, minimálně středoškolské vzdělání s maturitou, zkušenost s vlastními dětmi, alespoň dvouletá i víceletá zkušenost s pěstounskou péčí u cizích dětí spíše nižšího věku. Toto shrnutí ovšem neznamená, že se nevyskytly zajímavé odlišnosti i shody v názorech na odbornou přípravu a další vzdělávání pěstounů. Všichni oslovení respondenti ovšem splnili očekávání, které spočívalo v tom získat co nejvíc relevantních informací pro výzkum, pro další doporučení do praxe a pro zhodnocení současného systému vzdělávání pěstounů.

5.4 Průběh výzkumu

Výzkum byl zahájen sběrem dat formou standardizovaného dotazníku, který byl vytvořen na základě prostudované odborné literatury a ostatních zdrojů, které se zabývají vzděláváním pěstounů. Dotazník byl zpřístupněn v prostředí služby SURVIO a rozeslán v srpnu 2020 mezi doporučené pěstouny. Ti byli nejprve osloveni formou vysvětlujícího dopisu, který je seznamoval s obsahem a cílem diplomové práce a zahrnoval žádost o vyplnění dotazníku. Na získané e-mailové adresy pěstounů byl odeslán odkaz, který po spuštění umožnil pěstounům dotazník vyplnit. K vyplnění dotazníku byla stanovena doba od srpna do listopadu 2020. Z důvodu potřeby rozšířit získané informace byl dotazník mezi další pěstouny zaslán v lednu 2021, aby byla získána data od relevantního počtu respondentů. Počet dotazovaných se tak v konečné fázi navýšil na 27 osob. Dotazník byl zaměřen na charakteristiku respondentů a na stěžejní témata, týkající se vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství.

V období měsíců listopad 2020 – leden 2021 proběhl na základě doplňujících výzkumných otázek polostrukturovaný rozhovor s respondenty, jehož účelem bylo zpřesnění údajů uvedených v dotazníku potřebných pro provedení analýzy. Tak, jak byla data od respondentů postupně získávána formou dotazníku, byli vybraní pěstouni osloveni s prosbou o osobní rozhovor, jehož cílem bylo konkretizovat odpovědi a získat podrobnější data. Doplňující otázky nejsou ve výzkumu hodnoceny samostatně, jsou

součástí provedené analýzy. Přímé odpovědi pěstounů byly zaznamenávány k jednotlivým odpovědím podle očíslovaných otázek výzkumu.

Rozhovor se uskutečnil převážně v domácím prostředí pěstounů, a to v termínu, který byl vždy předem telefonicky naplánován. Pěstouni odpovídali velmi ochotně, přirozeně a se vši vážností. Všechny doplňující otázky byly jasně a srozumitelně zodpovězeny, u žádné z nich nedošlo k tomu, aby dotazovaní nechtěli nebo nemohli odpovědět.

Po získání údajů potřebných pro výzkum bylo provedeno jejich hodnocení jednak kvantitativní metodou u otázek, které se spíše zabývají charakteristikou pěstounů a dále kvalitativní metodou, které již přinesla konkrétní odpovědi. Analýza získaných poznatků probíhala v navazujícím období měsíců listopadu 2020 až leden 2021.

5.5 Kvantitativní a kvalitativní analýza získaných dat

Hlavní oblasti smíšeného výzkumu obsahovaly 19 otázek, jejímž cílem bylo zjistit a získat konkrétní údaje o respondentech, jejich názorech, zkušenostech a potřebách. Výzkumu se zúčastnilo 27 osob – aktivních pěstounů i čekatelů o svěření dítě do pěstounské péče. Údaje získané formou dotazníku byly následně doplněny o další poznatky získané doplňujícími otázkami, které nejsou hodnoceny samostatně, ale byly zaznamenány a zpřesněny v konkrétních odpovědích podle jednotlivých otázek. Každá z otázek je rozpracována jednotlivě a zároveň obsahuje prezentaci hlavních zjištění v podobě přehledných informací, u klíčových otázek i formou grafu.

Otázka č. 1

První otázka, která byla uvedena v dotazníku pro pěstouny, měla zjistit, jestli pěstoun vyplňující dotazník je žena či muž. Výsledek procentuálního rozložení uvádí, že dotazník u 100 % respondentů vyplnila žena. Dá se předpokládat, že převažujícím pěstounem je žena, neboť ta v rodině zastává roli matky a pečovatelky, zároveň je hlavní osobou zajišťující péči, výchovu i starost o rodinu a děti.

Otázka č. 2

V této otázce byl zjišťován aktuálních věk pěstounů. Nejčastěji byl uváděn věk v rozmezí 40 – 49 let, ke kterému se přihlásilo 55 % účastníků. Mezi druhou nejčastější věkovou skupinu patřili pěstouni ve věku mezi 50 – 59 lety, a to v rozsahu 29 %. Zbývající menší část účastníků byla ve věku mezi 30 – 39 let nebo nad 60 let. Tento výsledek poukazuje, že nejvíce pěstounů, kteří mají děti v pěstounské péči, patří do středního věku. Střední věk vypovídá o tom, že děti do pěstounské péče si převážně berou lidé s životními zkušenostmi, kteří již mají vybudované materiální i rodinné zázemí. Dá se předpokládat, že zároveň mají velkou praxi s výchovou a péčí o vlastní děti a tato činnost pro ně není úplně novou zkušeností. Vědí, co všechno to může obnášet a jak se k roli náhradního rodiče postavit. Ve středním věku se tedy již dokáží reálně rozhodnout a zhodnotit všechny klady i zápory, které pěstounská péče přináší. Věk pěstouna je ale i jedním z kritérií při schvalování žadatele ze strany kompetentních orgánů.

Otázka č. 3

Otázka se týkala nejvyššího dosaženého vzdělání ze strany respondentů. Celkem 60 % dotazových uvedlo, že jejich nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské s maturitou, 7,4 % respondentů mělo vyšší odborné vzdělání a 30 % vzdělávání vysokoškolské. U zbývajících osob se jedno o středoškolské vzdělání s výučním listem nebo o základní vzdělání.

Převládajícím vzděláním respondentů tedy bylo úplné střední s maturitou a vyšší, což značí ideální předpoklad pro jejich odbornou přípravu a další vzdělávání. Tito lidé jsou velmi dobře připraveni pojmout další nové informace, mají zkušenosti s odborným vzdělávacím procesem a umějí se přizpůsobit různým formám výukových programů. Další povinné vzdělávání pro výkon pěstounské péče pro ně není překážkou nebo hendikepem, něčím, co by je mělo od jejich záměrů odradit. Naopak umějí dobře formulovat svoje potřeby, různorodé poznatky pochopit a uplatňovat ve své praxi v péči o dítě. Proces učení je pro ně přirozený.

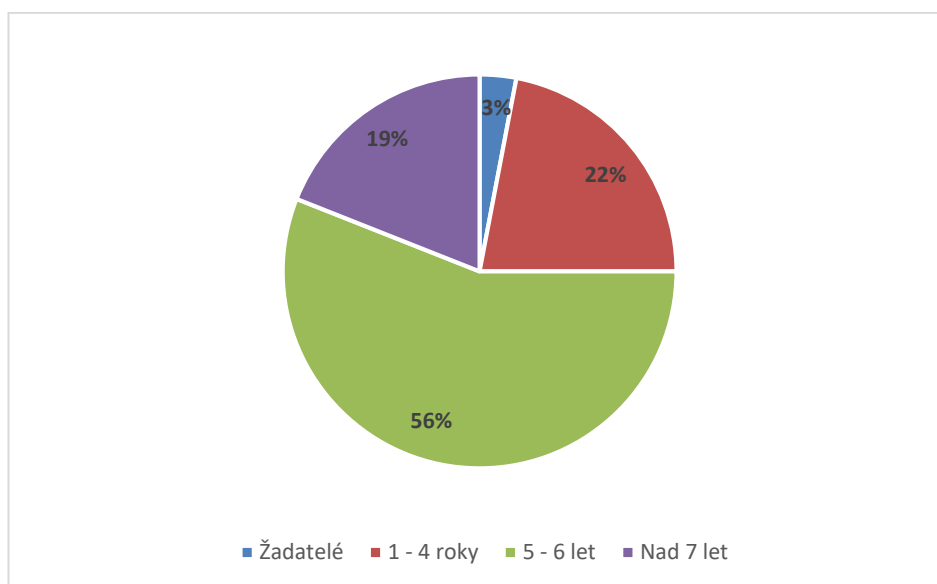
Otázka č. 4

Čtvrtá otázka u dotazovaných zjišťovala, jak dlouho působí jako pěstouni. Bylo uvedeno, že jako pěstouni pracuje v rozmezí jeden až čtyři roky 22 % dotazových, dalších 56 % tuto činnost vykonávají pět až šest let, nad sedm let praxe uvedlo 19 % respondentů. Pouze jeden z oslovených pěstounů je prozatím čekatelem. Graf 3 znázorňuje tuto zjištěnou dobu praxe respondentů.

Je zřejmé, že pokud se někdo rozhodne pro pěstounskou péči a získá prvotní zkušenosti, pokračuje v této práci úspěšně dál. Pokud už si rodiny projdou celým procesem vstupních příprav a při prvním svěřeném dítěti zjistí, že tuto činnost dokáží zvládnout, jsou ideálními osobami pro umístění dalších dětí. Instituce, které se procesem pěstounství zabývají, v co největší míře podporují již zkušené pěstouny a motivují je k pokračování v započaté praxi. Jejich znalosti a dovednosti už je třeba jenom rozvíjet a na druhou stranu od nich získat zpětnou vazbu.

To ale neznamená, že neméně důležitou skupinou jsou rodiny a jednotlivci noví, začínající, kteří se s touto činností teprve seznamují. Tito lidé teprve zjišťují, jestli se pro pěstounství hodí a dokáží splnit očekávání svoje, dětí i dohlížejících orgánů.

Graf 3: Doba, jak dlouho respondenti působí jako pěstouni (v letech)

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

Otázka č. 5

V páté otázce výzkumu bylo šetřeno, zda mají respondenti ve své domácnosti vlastní děti. Většina dotazových, tj. 96,3 % uvedlo, že se starají nejen o děti v náhradní rodinné péči, ale mají ve své domácnosti i své vlastní děti.

Tato skutečnost potvrzuje předpoklad, že pěstounem se stává obvykle člověk, který již má zkušenost s vlastními dětmi a ví, co představuje péče o ně. Zcela určitě se k pěstounské péči rozhodnou i bezdětné páry, ale u nich je logičtější cestou zvolit jinou formu náhradní rodinné péče, a to přímo adopci. Pro bezdětné rodiny by byla pěstounská péče pouze na nějakou dobu více citově náročná až bolestivá, spíše by ji volili páry ve vyšším věku.

Otázka č. 6

Tato otázka zjišťovala, zda pěstouni mají v náhradní rodinné péči dítě příbuzné (např. vnučka, vnuk, neteř, synovec) nebo cizí bez příbuzenského vztahu. Zde odpovědělo 92,6 % pěstounů, že mají v péči dítě cizí. Pouze malá část měla v péči dítě příbuzné.

Z oslovených respondentů byla pouze malá skupina osob, kterých k pěstounské péči donutila potřeba řešit nějaké rodinné problémy nebo osobní tragédie, protože to jsou právě ty případy, kdy se lidé rozhodnou pro náhradní rodinnou péči. Všichni oslovení se k této práci rozhodli ze své vlastní vůle na základě jednotlivých motivačních faktorů, které v dané situaci považovali za důležité.

Otázka č. 7

V této otázce měli respondenti uvést, kolik dětí jim již bylo svěřeno do péče v průběhu celého vykonávání jejich pěstounské péče. Přehled zjištěných údajů je uveden v tabulce č. 4. Zjištěné výsledky potvrzují skutečnost, že většina dotazovaných má již víceletou a několikanásobnou zkušenost s péčí o děti v pěstounské péči. Téměř polovina respondentů uvedla, že už se starala o více jak pět dětí.

To opět potvrzuje domněnku, že dobrá praxe, kterou pěstouni svojí péčí dokázali nastavit, je nejlepší dispozicí pro další umístování dětí. U těchto osob je pak už více důležité poradenství a možnosti dalších vzdělávacích kurzů, neboť základní odbornou přípravu absolvovali v samotném počátku.

Celkem 22 % dotazovaných uvedlo, že ještě v péči nemělo žádné dítě nebo se u nich jedná o první dítě. Tito začínající pěstouni jsou pro výzkum rovněž velice důležití, neboť jejich potřeby mohou být v počátcích značně rozdílné než potřeby zkušených pěstounů.

Tabulka 4: Počet svěřených dětí do pěstounské péče u dotazovaných

Počet svěřených dětí	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Počet pěstounů	1	5	3	4	1	3	3	2	2	1	2

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

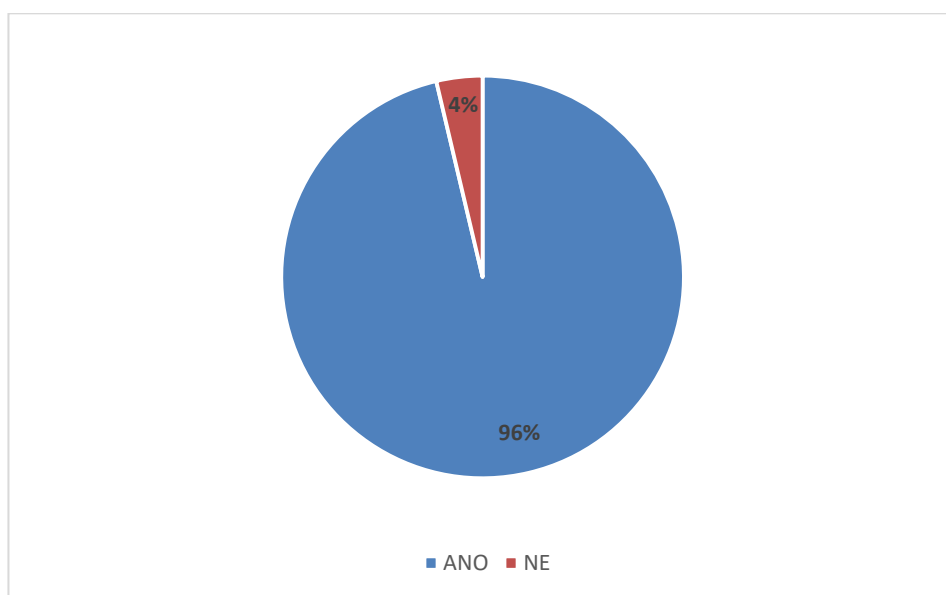
Otázka č. 8

Otázka se zabývala tím, v jakém věku je dítě (děti), které mají momentálně v pěstounské péči. Ti, kteří v době výzkumu dítě v péči měli, měli děti v různém věkovém období, a to od novorozence až po dítě, které se nachází v období pubescence. Kolem 44 % z nich ale mělo v péči děti převážně ve věku do narození do dvou let. Vyšší dětský věk od tří do sedmi let uvedlo 22 % dotazovaných, od devíti let věku výše pak 18 % osob. Různá věková hranice dětí ale znamená i různorodost potřeb pěstounů, neboť každý věk má svá specifika. Nejútlejší věk u dětí prochází několika fázemi velmi rychle a při vzdělávání i poradenství tak může znamenat různé odlišnosti při potřebách pěstounů, které řeší právě v daný moment věku dítěte.

Otázka č. 9

V otázce deváté měli respondenti vyjádřit svůj názor, zda považují za potřebné, aby odborná příprava pěstounů byla povinností a pěstouni se dále vzdělávali. Na tuto otázku reagovalo 96,3 % respondentů s vědomím, že je zapotřebí a nezbytné se i nadále větší měrou povinně vzdělávat, a to nejen v přípravné fázi, která se týká možnosti vykonávání pěstounské péče, ale i dále v průběhu jejich realizované práce. Pro pěstouny je důležité, aby jejich péče o děti, které jim byly svěřeny do pěstounské péče, byla kvalitní, dobře a s láskou odvedená. Pouze jeden z dotazovaných pokládá odbornou přípravu pěstounů a další vzdělávání pro výkon své práce za neúčinné. Celkové zjištění znázorňuje graf 4.

Graf 4: Považují pěstouni za potřebné, aby odborná příprava byla povinná a zároveň se i dále vzdělávali?

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

Jak ukazuje graf 4, tak potřeba získat předem důležité informace a mít se na koho obrátit i během pěstounské péče je v tomto případě zcela evidentní. Odborná příprava je pro pěstouny samozřejmostí, neboť je to i bez zákonné povinnosti logicky jediný způsob, jak zjistit, co ho během této práce čeká. Během odborné přípravy pěstouni obdrží ucelené odborné informace nejen o péči a výchově, ale i o právních předpisech, které se k jejich činnosti vztahují. Dozví se spoustu praktických věcí od ostatních pěstounů, doporučení pro jiné formy samostatného vzdělávání a poznatky z různých odvětví. Další vzdělávání je pak seznamuje nejen s novinkami z jejich prostředí, ale blíže se zaměřuje na jejich specifické potřeby, které mohou být dány zejména věkem dítěte nebo jeho osobností. Graf č. 4 zároveň znázorňuje převládající odpověď ANO na následující otázku č. 10.

Otázka č. 10

Ukázala Vaše praxe při výkonu práce pěstouna nezbytnost vzdělávání? Otázka byla zodpovězena 96,3 % osob jasným ANO stejně jako u předchozí otázky. Dle dotazovaných není možné, aby se při vykonávání náhradní rodinné péče dále nevzdělávali. Každé období života dítěte, dospívajícího, ale i dospělého jedince přináší spousta nových věcí, s kterými se musejí seznámit, sžít a umět pracovat. Je nutné se dále vzdělávat ve všech

oblastech týkajících se náhradní rodinné péče, neboť každý, kdo přijde do rodiny s pěstounskou péčí, potřebuje individuální přístup, a to nejen k výchově, ale k celému prožití života. Pouze jeden z dotazovaných reagoval na více položenou otázku odpovědí NE. Je tedy zřejmé, že vzdělávání v průběhu praxe pro něj není přínosné ani potřebné.

Toto zjištění je velice důležité. Ačkoliv se všeobecně předpokládá, že odborná příprava a vzdělávání je potřebné a nezbytné, až samotná praxe a výkon pěstounské péče ukáže, že tomu tak opravdu je. Pěstouni bezpochybně potvrdili, že během jejich činnosti nastaly situace, které díky získaným znalostem mohli lépe řešit. Je pro ně také důležité zůstat v kontaktu a v obraze, co je v oblasti pěstounství aktuální a nové, jaká je nabídka vzdělávacích programů, které mohou pro svoji práci využít. A je to právě praxe pěstounů, která naopak dává zpětnou vazbu a podněty institucím a dotčeným orgánům pro to, jestli je systém vzdělávání dobře nastavený a obsahuje aktuální a potřebná témata.

Otázka č. 11

Tato výzkumná otázka dala pěstounům prostor na odpovědi týkajících se témat, která jsou ve vzdělávání nejpřínosnější nebo v oblasti vzdělávání naopak chybí. Největším přínosem ve vzdělávání pěstounů je téma týkající se psychologie, vývojové psychologie na téma dítě a jeho prožívání. Mezi další velmi významná témata patří: jak pracovat s dětmi, které jsou deprimovaní, mají různé poruchy chování, trpící různými traumaty. Dále ve výzkumu respondenti uvedli, že vítají, když mohou navštívit školení zaměřená na attachement nebo zdravotní péči pro děti pocházející z rodin narkomanů či jinak závislých osob.

Zmíněné jsou další okruhy, které jsou nezbytné pro činnost vykonávání pěstounské péče, a to vzdělávání se v oblasti sociální a právní gramotnosti či v ujasnění si práv a povinností účastníků náhradní rodinné péče. Poslední důležité téma se týká různých etnických skupin, především dětí romské národnosti. Několik oslovených také uvedlo, že velmi značným přínosem pro práci s dětmi v pěstounské péči je zkušenost jiných pěstounů, předávání jejich poznatků a doporučení.

Bohužel se najdou témata, která z dotazníkového šetření v oblasti vzdělávání pěstounů schází. Jedno z postrádaných témat je otázka záchrany života, první pomoci v podobě ukázek a následného nácviku. Dále si pěstouni stýskají po školeních zaměřených na starší děti, na jejich problémy, traumata, trestné činy, které si přinášejí

z původních rodin a dosavadního života. Jiní si stěžují na nedostupnost témat aktuálních vzhledem k potřebám dítěte. Jejich doprovázející organizace jim nejsou schopny jejich momentální požadavky na školení zajistit. Navazující problém vzniká v tom, že se pěstouni nemohou školení zúčastnit někde jinde.

Posledním nedoceneným tématem je zúčastnění se přednášek z terapeutického rodičovství. Jedná se o metodu pomáhající dětem, které si nesou ze svého života ošklivé a traumatické zážitky z dětství. Děti bývají zmatené, pocítují bolest, osamělost, a to se může projevovat poruchami chování nebo nedostatečným citem k pečujícím osobám. Při těchto problémech je nápomocen speciálně vyškolený terapeut, který zvládne vést efektivní léčbu, naslouchat a pochopit narušené dítě.

Ze zjištěných odpovědí vyplývá, že preferovanými tématy ze strany pěstounů jsou ta, která se nejvíce zaměřují na samotné děti a jejich specifické problémy. Z poznatků i z všeobecně známých skutečností je patrné, že většina svěřených dětí nepochází z normálního rodinného prostředí, a to se odráží na jejich osobnostech, intelektu i vnímání ze strany okolí. Upozaděna jsou témata zabývající se samotným pěstounem, jeho motivací a strachu ze selhání. Tito lidé povětšinou tyto problémy nemají a pro pěstounství se rozhodli z racionálních důvodů, nemají tak potřebu řešit vedle mnohdy smutných příběhů svěřených dětí i sami sebe.

Otázka č. 12

Otázka se zaměřovala na to, které odborníky (z jakých oborů) by nejraději dotazovaní uvítali ve vzdělávání pěstounů. Ti se vyjádřili, že jedním z nejprínosnějších témat ve vzdělávání je psychologie. Z této odpovědi vyplývá, že více jak 60 % pěstounů by uvítalo, aby přednášky byly vedeny především zkušenými psychology, kteří se zabývají jak dětskou psychologií, tak psychologií pro dospělé. Další doporučený odborník byl uváděn lékař, dětský pediatr a záchranář. Tyto osoby by rádo vidělo při svém vzdělávání více jak 50 % dotazovaných. Menší část respondentů by uvítalo, kdyby při školeních byli přítomni lektori zabývající se terapií a psychoterapií.

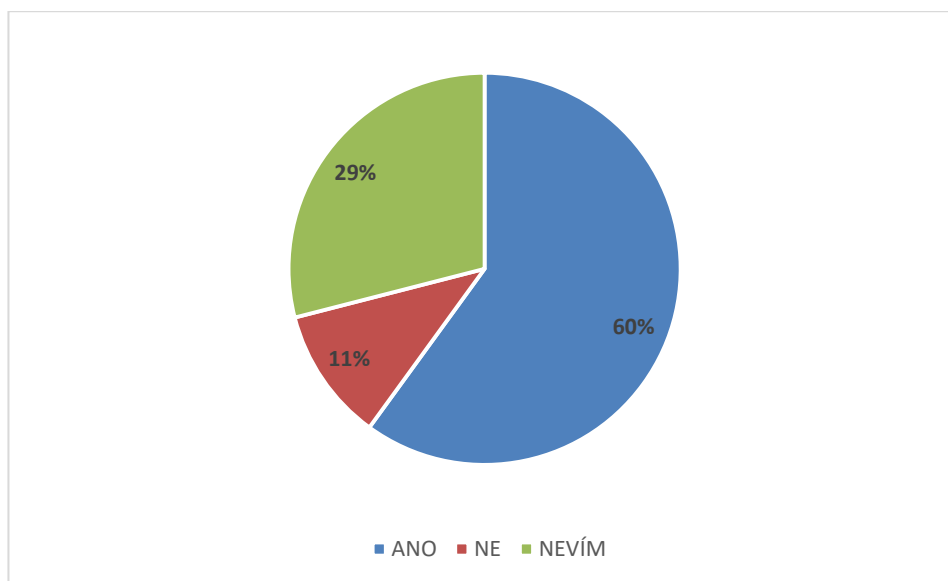
Dalším lektorem by měl být sociální pracovník či úředník z orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dále se respondenti domnívají, že součástí jejich vzdělávání by měli být alespoň občas kriminalisté, soudci, právníci, ale také pěstouni, kteří mají s vykonávanou prací dlouhodobější zkušenost.

Odpovědi se tedy ve většině shodují na tom, že lektorem by neměl být kdokoliv, kdo si připraví osnovu kurzu podle nařízení vlády, odškolí ji a všichni zúčastnění mají splněno. Pěstouni výslovně uvádějí konkrétní odborníky, kteří ale nejsou pokaždé lektory s pedagogickým vzděláním. Není pro ně důležité, jakou bude mít školení přívětivou formu, jak hezká a barevná bude prezentace a jak vtipný bude lektor. Potřebují skutečné odborníky z různých oblastí psychologie, dětského lékařství, záchranářství nebo i oblasti trestně právní, pro svůj přehled pak i zkušené sociální pracovníky a dlouholeté pěstouny.

Otázka č. 13

Zde měli respondenti reagovat na otázku, zda jsou školící akce realizována kompetentními lektory. To znamená, zda osoba, která provází pěstouny školením je způsobilá a má navíc oprávnění tuto službu vykonávat. Dále jestli má dostatek příslušných znalostí a zkušeností k předání relevantních odpovědí k tématům zaměřující se na problematiku pěstounství. Z grafu 5 je patrné, že velká část respondentů v rozsahu 60 % je přesvědčena o kompetentnosti školitelů. Celkem 11 % dotázaných je opačného názoru a domnívá se, že způsobilé osoby v oblasti vzdělávání pěstounů schází. Zbývajících 29 % odpovědělo, že nedokáží posoudit, zda jsou školitelé kompetentní či nekompetentní lektorskou práci vykonávat.

Graf 5: Jsou vzdělávací akce pro pěstouny realizovány kompetentními lektory?

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

V návaznosti na potřebná témata lze usoudit, že po lektorské stránce jsou organizované vzdělávací akce zabezpečeny dobře. Osobu školitele může vykonávat pouze ten, kdo splňuje příslušná oprávnění. Otázkou zůstává, zda je způsobilost školit dostačujícím argumentem pro to, jak složitou a různorodou škálu témat má obsáhnout. To, že lektor svoji práci ovládá, umí vysvětlit i zaujmout ještě neznamená, že vždy dokáže reagovat na situace, kterými si pěstouni prochází nebo je mohou potkat. Střetává se tak potřeba mít kompetentního školitele s potřebou mít praktičtější poznatky. Více jak polovina respondentů lektory považuje za kompetentní. Lze tedy usoudit, že ve větší míře se daří najít takové osoby, kteří dokáží uspokojit potřeby pěstounů po všech stránkách, příslušnou oblast dobře znají, umějí reagovat a zodpovědět i specifičtější otázky.

Otázka č. 14

Tato otázka zjišťovala spokojenost pěstounů s dostupností vzdělávání. Ačkoliv 60 % pěstounů uvedlo, že dostupnost pro ně není problém, zbývající část dotazovaných reagovala spíše negativně a měla k této otázce několik připomínek. Pěstouni si nejvíce stěžovali na ceny seminářů, které jsou ve své podstatě velmi vysoké. Čím kvalitnější seminář, tím dražší cena. Pokud se školení chtějí zúčastnit oba dva pěstouni rodiny, cena se zdvojnásobí a zúčastnění se na seminářích stává nereálným. Čas a doprava se odráží od dané situace, například kde se seminář koná, v jaké vzdálenosti od domova pěstouna, v jakém čase je seminář uskutečněn nebo v jakém rozsahu. Vyhovující jsou pro pěstouny spíše víkendy nežli všední dny.

V tomto případě je nutné brát úvahu, že většina pěstounů nežije v krajských městech a zejména dopravní dostupnost už je překážkou. Každodenní dojíždění například v rámci odborné přípravy pak pro někoho může být problematické. Aktivní pěstounské rodiny jsou navíc již v pracovním procesu, pečují o svěřené dítě, druhý z rodičů může docházet do jiného zaměstnání, přičemž pečují o další svoje děti. Časová dostupnost vzdělávání je pak velkým problémem a ze zjištěných informací je logickým závěrem, že upřednostňují víkendové nebo vícedenní vzdělávací akce.

V současné době, kdy platí spousta vládních opatření ohledně volného pohybu osob kvůli pandemii nemoci COVID, je systém vzdělávání ještě víc omezen. Na druhou stranu tato omezení otevřela velký prostor pro jiné formy vzdělávání, např. formou online interaktivních seminářů s možností vznášet dotazy nebo webových seminářů, které si

zájemci mohou zpětně kdykoliv pustit. Spousta organizací se v této době teprve učí, jak tyto distanční formy výuky uchopit, ale do budoucna je to jedno z řešení, jak zajímavé i povinné vzdělávací akce zpřístupnit komukoliv z domova bez nutnosti dojíždění a řešení zabezpečení péče o děti. Náklady na tyto akce by měly být pro vzdělávací organizace daleko nižší, neboť odpadnou náklady na pronájem školících místností, na kopírování prezentací nebo na občerstvení účastníků kurzů.

Samostatnou otázkou je finanční dostupnost vzdělávacích akcí. Úhrada nákladů spojených s povinným vzděláváním pěstounů je součástí dohody o výkonu pěstounské péče, kterou pěstouni uzavírají s doprovázející organizací. Pověřená osoba organizace je povinna ve spolupráci s pěstounem vypracovat individuální vzdělávací plán zaměřený na rozvoj kompetencí osoby pečující a na zvyšování kvality výkonu pěstounské péče. V tomto plánu by měl pěstoun sdělit své konkrétní představy o tématech i formě vzdělávání. V průběhu samotného vzdělávacího procesu mají pěstouni možnost své potřeby upřesnit a zvolit si další zaměření a témata.

Podle informací získaných od pěstounů ale v praxi vše takto nefunguje. Pěstouni si ne vždy mohou vybírat, od kterých vzdělávacích organizací mohou školení využít. Pokud si vyberou pro ně přínosné téma u školitele, se kterým doprovázející organizace nespolupracuje, musí si náklady na kurz uhradit sami. Na druhou stranu i doprovázející organizace jsou limitovány ročními náklady na pěstouny v oblasti vzdělávání. Pokud jsou tedy dány finanční limity tohoto vzdělávání, jsou pěstouni omezeni i ve vlastním výběru. Ceny vzdělávacích akcí i nabídka témat se v každém kraji liší, závisí i na tom, kdo je poskytovatelem školící služby. Pak už záleží na samotném pěstounovi, zda absolvuje povinnou dotaci školení na kurzech dostupných po finanční stránce nebo zda si na svůj náklad vybere školení dražší, které je pro něj ale více přínosné.

Lze tedy konstatovat, že dostupnost vzdělávacích akcí pro pěstouny má své překážky. Pěstouni je spatřují zejména ve finančních nákladech, v nabízených tématech, částečně i v dopravě a v časových možnostech s ohledem na péči o rodinu.

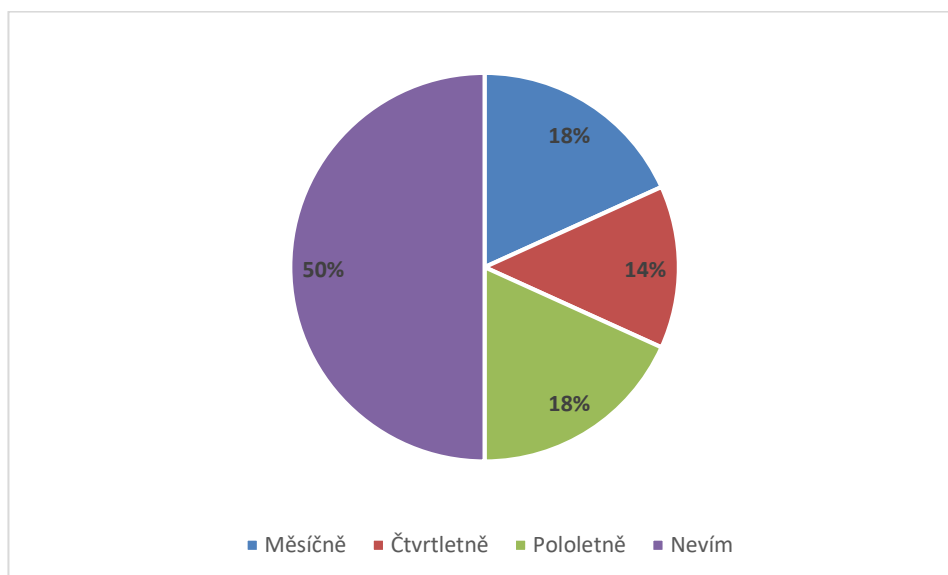
Otázka č. 15

Další otázka se ptala respondentů, jaká forma vzdělávání by jim nejvíce vyhovovala a jak často by se měli v průběhu vykonávání pěstounské péče dále vzdělávat. Více jak polovina 70 % dotazovaných pěstounů by se ráda vzdělávala v rámci víkendových

pobytů, a to formou skupinových seminářů. Skupina zbylých 30 % uvedla, že by si vybírala vzdělávání tak, aby jim to časově vyhovovalo. Další formy vzdělávání by uvítali v podobě on-line kurzů nebo jiných distančních forem výuky, kde by mohli využívat samostatné studium uskutečňované převážně nebo zcela prostřednictvím informačních technologií, popřípadě spojené s individuálními konzultacemi. K dalšími studiu by rádi využili odborné knihy, audioknihy či filmové dokumenty zabývající se problematikou pěstounství. Nedílnou součástí vzdělávání by mělo být setkávání se s pěstouny a lidmi z pěstounské péče, kde by byla možnost si navzájem předávat své zkušenosti a poznatky z vykonávání jejich práce.

Názory pěstounů se v četnosti vzdělávání poměrně dost rozcházejí. Celkem 14,8 % pěstounů by se rádo vzdělávalo jednou až dvakrát do měsíce, stejný počet maximálně dvakrát ročně. Čtyřikrát do roka by se vzdělávání zúčastnilo 11 % dotazových. Zbylá část oslovených pěstounů není schopno posoudit, jak často by mělo být realizováno vzdělávání v průběhu roku. Graf 6 ukazuje, že téměř polovina pěstounů nemá o četnosti vzdělávání jasnou představu.

Graf 6: Jak často by mělo probíhat vzdělávání pěstounů?

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

Z poskytnutých odpovědí lze odvodit, že rozhodujícím faktorem pro formu a četnost vzdělávacích akcí jsou časové možnosti pěstounů. I zde jsou preferovány víkendové akce, které mohou strávit s ostatními pěstouny nebo i se svěřenými dětmi.

Kontakt mezi lidmi se stejnými potřebami je pro jejich práci velmi důležitý. Na druhou stranu je i v těchto odpovědích patrný vliv současných moderních technologií. V dnešní době je zcela běžné, že rodiny používají doma počítač s připojením k internetu a vzdělávací organizace dokáží stále lépe zabezpečit výuku formou on-line seminářů nebo jinou distanční formou.

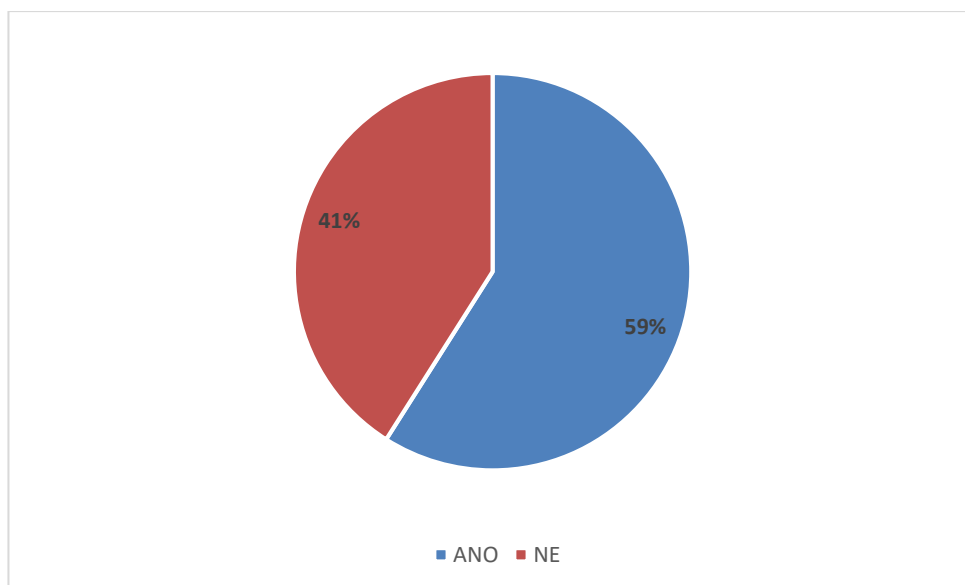
Někteří z pěstounů do forem vzdělávání zahrnuli i studium odborných publikací nebo možnost puštění audioknihy či videopořadu. I tyto formy dalšího vzdělávání mohou být pro některé pěstouny velkým přínosem, ale náklady na jejich vydání nebo pořízení by zřejmě značně převyšovaly konečný užitek, proto jich trh nenabízí velké množství. Daleko větší důraz je kladen na vzdělávací akce prezenční skupinové, kde lze nejlépe reagovat na dotazy a potřeby pěstounů. Tyto jsou z praktického hlediska pro pěstouny nejpřínosnější. Opět ale platí, že povinnost splnit rozsah vzdělávacích hodin je jedna věc, skutečné potřeby jsou věcí druhou. Vždycky bude záležet na osobě a osobnosti pěstouna, jak moc zodpovědně a dobře chce svoji práci vykonávat s ohledem na specifika svěřeného dítěte.

Otázka č. 16

Výzkumná otázka se zaměřovala na spokojenost se vzděláváním pěstounů, zda je pro ně přínosem a vyhovuje zcela jejich potřebám. Z daných odpovědí znázorněných v grafu 7 vyplývá, že větší skupina pěstounů (59 %) je spokojena. Sami se snaží hledat a vybírat témata, která jim jsou přínosem, poskytují jim nové poznatky vzhledem k věku a potřebám dítěte, které mají v současné době v pěstounské péči. Menší skupina respondentů v rozsahu 41 % není o přínosu a kvalitě vzdělávání pěstounů bezpochybně a kladně přesvědčena. Nespokojeni jsou s nabídkou témat, která se pěstounství týkají. Témata se bohužel často opakují, a ta obsahově zajímavější, která by je při výkonu jejich práce posunula dál, nejsou bohužel místně nebo finančně dostupná. Další negativa ukazují na nedostatečný výběr lektorů.

Otázka shrnuje získané poznatky z předchozích odpovědí. Nikdo z respondentů nevyvrací tvrzení, že povinné vzdělávání pěstounů je potřebné. Na druhou stranu pěstouni ale vyjmenovávají řadu nedostatků a specifikují faktory, které jejich potřebám nevyhovují a omezují tak celkový přínos vzdělávacího systému. Více byly získané poznatky rozebírány v následujících otázkách.

Graf 7: Je pro pěstouny vzdělávání přínosem a vyhovuje jejich potřebám?

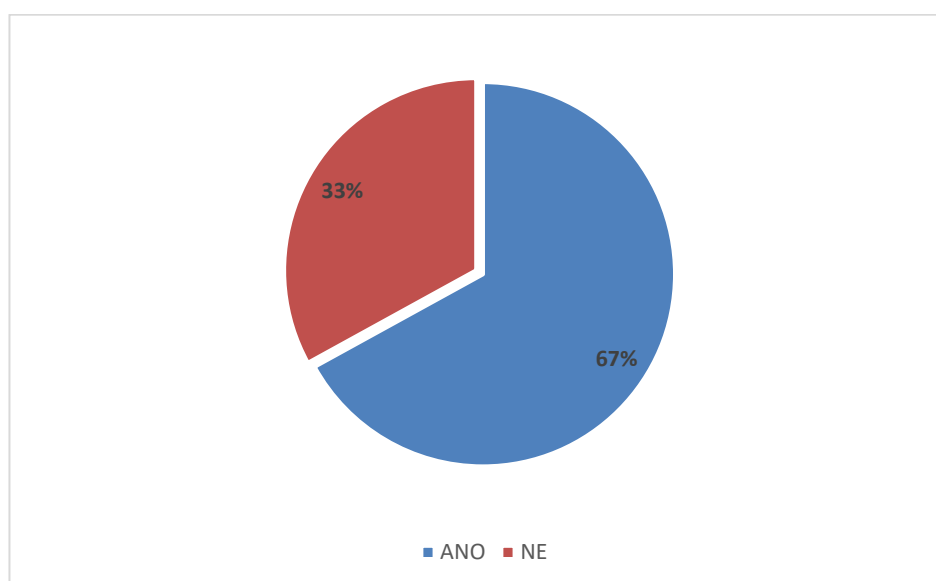

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

Otázka č. 17

Otázka zjišťovala, zda by pěstouni na vzdělávání něco změnili. Celkem 33 % účastníků je jasného názoru, že není potřeba nic měnit. Zbylých 67 % pěstounů uvedlo několik návrhů ke zlepšení jejich vzdělávání. Graf 8 ukazuje, že dílčí změny vycházející ze zkušeností pěstounů jsou na místě a níže uvedené poznatky by pomohly systém zlepšit.

Graf 8: Je potřeba na stávajícím systému vzdělávání něco měnit?

Zdroj: autor práce, 2021 (vlastní šetření)

Pěstounům ve vzdělávání schází možnost získání certifikátu nebo nějaké jednotlivé zkoušky po absolvování určitého kurzu. Zatím se jim dostává hodnocení v podobě osvědčení. Rádi by se specializovali v určitých tématech, zvyšovali tím své kompetence, prohlubovali své vědomosti a zkušenosti, které by následně mohli uplatňovat ve své práci, ale také je poskytovat dalším pěstounům.

Dalším návrhem pro změnu ve vzdělávání je možnost výběru kurzů nejen u své doprovázející organizace, ale mít šanci uskutečnit školení i jinde. Pěstouni dodávají, že zúčastnit se kurzu u jiné doprovázející organizace možné je, ale bohužel vždy s nějakým problémem nebo překážkou. Změnu by uvítali také v častějším proplacení absolvovaných kurzů. I když je nabídka školení bohatá, ne každý pěstoun si ho může dovolit z důvodu vysokého poplatku za něj. Na závěr respondenti znovu zmiňují přání, aby školení vedli odborníci způsobilí danou práci vykonávat a osoby s dlouhodobou praxí.

Získané odpovědi v podstatě znovu potvrzují hypotézu, že stávající systém odborné přípravy a další vzdělávání pěstounů má na jejich práci příznivý dopad. Pěstouni sice dokáží formulovat řadu návrhů, které by stávající uspořádání dokázaly vylepšit tak, aby více vyhovoval jejich potřebám, ale v zásadě ho považují za funkční a dobrý. Většina by na současném systému nic podstatného neměnila. Přesto se ale opakují věci, které by podle zkušeností pěstounů pro ně byly ještě více vhodné. Analýza tedy v této části výzkumu prokazuje, že ANO, systém vzdělávání má pro práci pěstounů příznivý dopad a také NE, ne zcela vyhovuje jejich potřebám vycházejících z jejich zkušeností.

Otázka č. 18

V této otázce se měli respondenti vyjádřit, zda mají jiné poznatky ke vzdělávání, které by rádi sdělili. Celkem 52 % pěstounů nemělo žádné další návrhy, vše již už okomentovali v předešlých otázkách. Zbývajících 48 % respondentů sdělilo ještě několik představ a názorů.

První z poznatků se týkal otázky poradenství pěstounům. I tento institut částečně spadá do jejich vzdělávacích potřeb, neboť i poradenstvím se tyto osoby učí, jak vzniklé situace řešit a jak mají postupovat dál. Bylo doporučeno, aby každá pěstounská rodina měla vlastní odbornou osobu, ideálně psychologického vzdělání, na kterou by se mohla kdykoliv bez omezení obrátit. Problematické situace při péči o dítě mohou nastat v kteroukoliv časovou dobu a je pro ně důležité mít možnost kontaktovat určenou osobu

v daný moment. V tomto případě hraje velkou roli i to, aby to byl jeden konkrétní člověk, se kterým v průběhu pěstounské péče naváží bližší vztah a který bude znát poměry jejich rodiny i svěřeného dítěte. Navázání takového vztahu, kde by panovala vzájemná důvěra i okamžitá pomoc, považují vzhledem ke svým potřebám i zkušenostem za nejprínosnější.

Druhý poznatek znovu otevírá otázku kvalitních vzdělávacích akcí. Ačkoliv z teoretického hlediska je výběr témat i financování školení řešen dostatečně právními předpisy a konkrétně uzavřenou dohodou o výkonu pěstounské péče, tak v praktickém životě tomu tak není. Pěstouni často uvádějí, že opravdu kvalitní školení jsou pro ně z finančních důvodů nedostupná. V tomto případě záleží na dohodě s doprovázející organizací i na finančních limitech pro dané kurzy.

Další ze zjištění se týká netradičních způsobů vzdělávání, a to v dnešní době rozvíjejících se distančních forem výuky. Z organizačních i časových důvodů by pěstouni uvítali i tuto možnost školení. Uvádějí ale, že takto lze prezentovat pouze některá obecnější témata. Pěstouni zdůrazňují, že distanční výuka by sice v některých případech více vyhovovala jejich potřebám, na druhou stranu ale potřebují i prezenční skupinové formy. Pro jejich práci je velice důležité setkávat se s jinými pěstouny, sdílet s nimi svoje zkušenosti a vzájemně se učit, jak svoji práci zvládat co nejlépe. Při skupinových formách také mají možnost získat odpovědi na otázky, které je osobně nemuseli napadnout a díky vzájemným diskusím, i těm neformálním, získají cenné informace pro svoji praxi.

Ideální forma vzdělávání podle pěstounů je kombinace obou, tedy distanční i prezenční výuky. Každý z těchto způsobů má svoje odlišnosti a v obou formách vidí konkrétní pozitiva. V distanční výuce je to úspora času i nákladů na kurz a jeho dopravu, v prezenční formě vzdělávání je to pak osobní přístup, sdílení zkušeností s ostatními a specifitější témata daná jejich potřebami.

V případě zmíněných témat pak často zazněl názor, že v rámci povinného vzdělávání jsou nastavená témata příliš obecná. Každý z pěstounů přitom v danou chvíli řeší jiné problémy. Ty jsou dány zejména věkem dítěte, neboť jiné potřeby má novorozené dítě, jiné dítě v batolecím věku a jiné dítě tříleté. Dále jsou dány i osobní historií dítěte a vazbou na jeho pravou rodinu. V pozdějším věku se mohou přidat problémy národnostních menšin, trestně právní nebo osobnostní. Možnost nastavení vzdělávacích akcí podle skutečných individuálních potřeb pěstounů by v tomto směru byla velmi přínosná.

Poslední z názorů tvrdí, že pěstouni se vzdělávají jenom proto, že musí splnit určený počet hodin daných právními předpisy. Podle nich na to podobně nahlíží i doprovázející organizace a kontrolní orgány. Nikdo z nich se reálně nezabývá individuálními potřebami pěstounů, stačí, že mají splněno. Je to sice názor menšinový, ale má své opodstatnění. Jakákoliv daná povinnost může vést pouze k tomu, že stačí mít vše hotovo a tím to končí.

Ve skutečném životě by to ovšem takto jednoduše nefungovalo. Pěstounská péče je velmi náročná, pěstouni řeší s dětmi řadu krizových situací, musí finančně zabezpečit péči o celou rodinu nebo musí čelit různým kontrolám ze strany orgánů péče o dítě. Tuto obtížnou činnost by všichni z nich těžko zvládli, pokud by se neučili, neměli relevantní informace, neexistovalo odborné poradenství a vzájemná zpětná vazba. Dítě je v tomto případě na prvním místě a bez komunikace nebo individuálního přístupu k jednotlivým rodinám by celkový systém nemohl většinově fungovat.

Otázka č. 19

Poslední výzkumná otázka měla za úkol zjistit, jak by mělo vypadat vzdělávání, aby pěstouni byli nanejvýš spokojeni.

V dotazníkovém šetření byly nejčastěji zaznamenány tyto odpovědi a názory:

- 1) Vzdělávání by mělo probíhat o víkendech.
- 2) Vzdělávání by mělo probíhat v odpoledních hodinách.
- 3) Vzdělávání by mělo probíhat co nejbližší místu bydliště.
- 4) Vzdělávání by mělo probíhat formou zážitkové výuky.
- 5) Víkendové vzdělávání by mělo být uskutečňováno na zajímavých místech.
- 6) Při vzdělávání pěstounů by mělo být zajištěno hlídání dětí.
- 7) Semináře by měl vést vždy odborný lektor nebo odborník z praxe.
- 8) Součástí seminářů by měli být vždy pěstouni, kteří předávají své zkušenosti.
- 9) Při volbě témat vzdělávání by měla být i možnost distanční výuky.
- 10) Témata vzdělávání by měla být kromě obecných i užšího zaměření.
- 11) Pěstoun by měl mít vždy možnost volby z větší nabídky témat.
- 12) Vzdělávání by mělo vycházet z individuálních potřeb pěstouna.
- 13) Vzdělávání, resp. školící kurzy a jejich obsah by měly být akreditovány.
- 14) Pěstounům by měly být přístupné odborné materiály pro samostudium.

5.6 Vyhodnocení hypotéz a cíle práce, shrnutí zjištěných výsledků

Provedený výzkum na téma Odborná příprava a vzdělávání náhradních rodičů (pěstounů) přinesl velké množství informací, na jejichž základě lze provést vyhodnocení stanovených hypotéz a cílů diplomové práce. Jednotlivé otázky a souhrny zjištěných poznatků jsou popsány v předchozí podkapitole, která se zabývá zejména kvalitativní analýzou zjištěných dat. Následující vyhodnocení hypotéz a cílů práce zjištěné výsledky shrnuje a odůvodňuje.

Hypotéza č. 1

Odborná příprava a další vzdělávání má pozitivní dopad na práci pěstounů.

Touto hypotézou se zabývaly především otázky č. 9 a č. 10. Naprostá většina pěstounů považuje povinné vzdělávání za nezbytné a pro jejich práci velmi důležité. Pouze formou odborné přípravy a dalšího vzdělávání jsou pěstouni schopni získat potřebné informace, bez toho si svoji práci nedovedou představit. Získané znalosti a dovednosti nejsou výhradně obecného charakteru, ale dotýkají se všech oblastí, se kterými se během výkonu pěstounské péče mohou setkat. V průběhu vzdělávání rovněž naváží nové sociální kontakty s dalšími pěstouny, se kterými mohou řešit podobné situace nebo problémy. Vzdělávání je pro ně důležité i proto, že každá z životních etap svěřeného dítěte má svá specifika a potřebují s nimi umět pracovat.

Výzkumného šetření se zúčastnilo 75 % osob, které pěstounskou péčí vykonávají již více jak pět let. Pro výsledek je tento údaj důležitý v tom smyslu, že pozitivní dopad vzdělávání na práci pěstounů potvrdili především ti s dlouhodobou praxí. Pro člověka, který problematiku pěstounské péče zná pouze okrajově, je samozřejmým obecným předpokladem, že vzdělávání je pro tuto práci důležité. Ovšem až dlouhodobá praxe prokáže, že tomu tak je i ve skutečnosti. Pozitivní dopad vzdělávání pěstouni vidí i v tom, že mají v dané oblasti stálý přehled, aktuální informace a možnost uplatňovat své zájmy. Oblastí týkajících se péče o svěřené dítě je tolik, že bez odborně zpracovaných informací by těžko hledali východisko pro svoji práci.

Celkem 96,3 % z oslovených pěstounů tedy potvrdilo, že bez odborných příprav a dalšího vzdělávání by jejich práce byla daleko obtížnější, stanovené vzdělávání má bezesporu pozitivní dopad na jejich práci pěstouna.

Hypotéza č. 2

Stávající systém odborné přípravy a dalšího průběžného vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství zcela vyhovuje potřebám pěstounů a vychází z jejich zkušeností.

Touto hypotézou se zabývaly otázky č. 11 – č. 19, přičemž tato část výzkumu je velmi důležitým podkladem pro hodnocení výsledků i pro další doporučení. Pěstouni hodnotili stávající systém vzdělávání z hlediska svých potřeb a zkušeností. Ačkoliv nezazněla žádná zásadní výtky vůči systému samotnému, většina pěstounů uvedla několik poznatků a připomínek k oblastem, které by chtěli řešit jiným způsobem. Veškerá zjištění vycházela z jejich praxe a pomohla by ke zlepšení a rozvoji celého institutu povinného vzdělávání.

Celkem 70 % pěstounů v rámci šetření uvedlo, že v současné nabídce pro další vzdělávání chybí spousta témat, která by po svých zkušenostech využilo. Jedná se zejména o speciální psychologická témata zaměřena například na starší děti, témata první pomoci včetně praktického výcviku, terapeutické rodičovství nebo úzce vymezené oblasti vycházející z jejich individuálních potřeb v danou chvíli.

Ačkoliv 60 % pěstounů považuje lektory vzdělávacích kurzů za kompetentní a odborné osoby, využili by více odborníky z lékařských profesí, jako je dětský psycholog, pediatr, terapeut, psychoterapeut, záchranář. Zcela postrádají v řadách lektorů zkušené pěstouny s dlouhodobou praxí. Málo školitelů je také z řad úředníků státní správy nebo ze strany orgánů činných v trestním řízení. S odborností lektorů jsou tedy pěstouni spokojeni, ale častěji by využili možnost získat informace od jiných profesionálů, kteří mohou ze své praxe přinést velmi přínosné poznatky a rady.

Mezi nejvíce kritizované oblasti patřila dostupnost vzdělávání. Přes 40 % oslovených pěstounů uvedlo, že nynější školení jsou pro ně často finančně, časově i dopravně velmi problematická. Kurzy se obvykle konají mimo bydliště pěstouna, uvítali by možnost víkendového nebo vícedenního pobytu, u vybraných témat distanční formu výuky. Téma distanční výuky se opakovalo velmi často a je patrné, že současná doba, rozvoj a dostupnost informačních technologií tuto formu podporuje. Školení z domu snižuje časovou i finanční náročnost vzdělávání, na druhou stranu u specifických témat může postrádat možnost interakce, dotazů a zpětné vazby.

Finanční stránka vzdělávacích akcí patřila mezi další uváděné nedostatky. Podle zkušeností pěstounů si nemohou vždy vybrat pro ně vyhovující kurz mimo určený region, kvalitní a zajímavé kurzy bývají oproti jiným cenově dražší, zcela nefunguje financování vybraných témat a musí si část hradit ze svých prostředků. Postrádají lepší možnosti při tvorbě a hodnocení individuální vzdělávacích plánů.

Celkem 70 % respondentů upřednostňuje skupinové víkendové pobyty. Zbývající část zohledňuje zejména svoje časové možnosti. V tomto případě je patrné, že systém vzdělávání umožňuje ve velké míře realizovat zejména skupinová školení, která jsou ve vztahu k pěstounům nejvíce efektivní a pomáhají navázat sociální vazby a získat další praktické informace od zkušených pěstounů. V tomto případě je ale třeba umožnit pěstounům i jiné formy, kromě distanční výuky je to například přístupnost odborných informací pro samostudium.

V rámci výzkumu celkem 59 % oslovených pěstounů uvedlo, že jsou spokojeni se stávajícím systémem vzdělávání a zcela vyhovuje jejich potřebám. Druhá skupina vidí řadu nedostatků a s uvedeným názorem zcela nesouhlasí. V této části výzkumu je tedy evidentní, že ačkoliv pěstouni považují odborné přípravy a vzdělávání za více než potřebné, 41 % z nich specifikuje některé nedostatky systému nebo doporučení v tom smyslu, aby vše více jejich potřebám opravdu vyhovovalo. Objevily se konkrétní návrhy, které by jejich potřeby lépe naplnily. Mezi tyto návrhy patří akreditace vzdělávacích kurzů, možnost účastnit se školení kdekoliv v rámci České republiky s garantovanou úhradou ceny, více specifických témat, možnost distanční výuky, apod.

Celkem 33 % pěstounů formulovalo nad rámec uvedeného další návrhy oblastí, které by mohly stávající systém zlepšit. Mezi tato doporučení patřilo lepší poradenství pěstounům např. určením konkrétní fyzické osoby nebo zřízením krizové linky, zvýšení finančních limitů pro proplácení absolvovaných kurzů, možnost kombinace všech forem výuky – distanční i prezenční, více témat zaměřených na individuální potřeby pěstounů. V uváděných návrzích zazněl důležitý názor, že povinné vzdělávání nemá být pouze splněním stanoveného počtu hodin za rok a velký důraz by měl být kladen na individuální potřeby každého pěstouna nejen na počátku procesu, ale pravidelně v průběhu celého výkonu pěstounské péče, přičemž ideální prostředek k tomu je plán vzdělávání, jeho aktualizace a předávání zpětných vazeb.

Hypotézu č. 2 se tedy nepodařilo potvrdit. U poloviny pěstounů zazněly konkrétní výhrady k systému vzdělávání, návrhy i doporučení, což v konečném důsledku znamená, že dílčí potřeby a zkušenosti pěstounů jsou v některých případech jiné, než současná právní úprava i faktické provedení vzdělávání umožňuje.

Závěrečné shrnutí obou stanovených hypotéz je tedy následující: **ANO**, odborná příprava a další vzdělávání **má rozhodně pozitivní dopad** na práci pěstounů, ale bohužel **NE**, stávající systém odborné přípravy a dalšího vzdělávání **ne zcela** vyhovuje potřebám pěstounů a **ne zcela** vychází z jejich zkušeností.

Důvodem jsou individuální dílčí zájmy, potřeby, dovednosti i zkušenosti pěstounů, ze kterých je nutné za každých okolností vycházet, zjišťovat je a pravidelně hodnotit.

Ústředním cílem diplomové práce bylo dojít ke konkrétnímu zjištění, jak pěstouni vnímají stávající systém jejich vzdělávání, jaké jsou jejich potřeby a dosavadní zkušenosti. Díky provedenému výzkumu se podařilo k uceleným závěrům dojít.

Dílčím cílem práce bylo pro odbornou přípravu a vzdělávání pěstounů doporučit opatření, která by mohla stávající systém případně zlepšit a dále rozvíjet. Na základě poznatků zjištěných analýzou dat v teoretické části diplomové práce a na základě informací získaných z provedeného smíšeného výzkumu byl tento „Návrh odborné přípravy a vzdělávání pěstounů“ zpracován v následující kapitole č. 6.

6 NÁVRH ODBORNÉ PŘÍPRAVY A VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

Odborná příprava a vzdělávání pěstounů zahrnuje podle současných právních předpisů dvě důležité etapy. První z nich je odborná příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem. Druhá etapa definuje obsah, zaměření a způsob zajištění zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě pro osoby pečující a osoby v evidenci. Pěstouni mají podle § 47a odst. 2 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích.

Východiskem pro stanovení návrhu odborné přípravy a vzdělávání pěstounů je vždy současná právní úprava doplněná o doporučení, která vzešla z výsledků výzkumu, z vyhodnocení hypotéz a shrnutí zjištěných výsledků této diplomové práce.

6.1 Odborná příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem

Východisko:

Podle současných právních předpisů je obsah a rozsah odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny dán § 3 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny obsahuje tyto tematické okruhy:

- a) sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- b) poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- c) osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- d) komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- e) rozvoj schopností a zájmů dítěte,

- f) uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- g) styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- h) práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

Příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem poskytujícím pěstounskou péči na přechodnou dobu dále obsahuje:

- a) dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,
- b) proces předání dítěte,
- c) obsah a formu pravidelného vyhodnocování situace dítěte.

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem probíhá:

- a) individuální formou, která spočívá zejména v sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem v oblasti
 1. motivace k náhradní rodinné péči,
 2. fungování rodinného systému,
 3. mapování sociálních kontaktů,
 4. očekávání od dítěte svěřeného do péče, a
- b) skupinovou formou, která spočívá zejména v osvojení znalostí a dovedností v oblasti
 1. náhradní rodinné péče a související právní úpravy,
 2. vývoje a potřeb dítěte včetně specifických potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
 3. práv dítěte včetně práv dítěte v náhradní rodinné péči a práva dítěte na udržování a rozvoj rodinných vazeb,
 4. podpory dítěte při uplatňování jeho práva vyjádřit svůj názor a účastnit se rozhodování, která se ho týkají,
 5. práv a povinností rodičů dítěte,
 6. práv a povinností pěstounů.

Zhodnocení:

Vymezení příprav fyzických osob vhodných stát se pěstounem je v systému pěstounské péče v České republice řešeno velmi dobře a dostatečně. Vyhláška definuje tematické okruhy v maximálním rozsahu oblastí, které se výkonu pěstounské péče týkají, snaží se zahrnout všechny znalosti, dovednosti, procesy a ostatní informace. Systém také podrobněji stanovuje formy odborných příprav včetně jednotlivých navazujících oblastí.

System odborných příprav naopak zcela postrádá další formy vzdělávání a učení, které by pěstouni mohli využít nejen ve fázi příprav, ale při samotném výkonu péče o dítě. Neřeší možnosti distanční výuky např. u obecných témat nebo přístup k odborným informacím formou samostudia. V rámci odborných příprav není součástí povinných témat např. praktický výkon této práce a setkání se s aktivními pěstouny, kteří sice nejsou odbornými lektory, ale jsou neocenitelným zdrojem zkušeností. Pěstouni s několikaletou praxí prošli desítkami odborných kurzů, které ovšem nejsou v rámci systému vzdělávání akreditovány.

Doporučení:

Na základě zjištěných informací je doporučeno stávající systém odborných příprav pěstounů nadále rozvíjet v souladu s novými informačními technologiemi, ale i v souladu s praktickými poznatky ze strany již aktivních pěstounů. Aktuální formy vzdělávání budou blíže rozvedeny v návrhu průběžného vzdělávání pěstounů, důležité pro etapu příprav jsou tyto návrhy:

Tematické okruhy a lektori:

- Do okruhů příprav zařadit povinné setkání nebo setkávání s pěstounem, který má dlouhodobou praxi v pěstounské péči.
- Mezi osoby odborně způsobilé vzdělávat, zařadit i aktivní pěstouny s dlouhodobou praxí, kteří kromě praxe budou moci prokázat svoje předpoklady i akreditovaným potvrzením o absolvování povinných průběžných vzdělávacích akcí. V tomto případě je doporučeno zavést akreditaci vzdělávacích seminářů pro pěstounskou péči.

Digitální knihovna:

- Zřízení centrální digitální knihovny s umožněním bezplatného dálkového přístupu s odbornou literaturou a publikacemi na téma pěstounské péče pro dobrovolné samostudium pěstounů. Ačkoliv někteří poskytovatelé vzdělávacích akcí nabízejí samostatně službu on-line knihovny, systém celkově postrádá centrální digitální knihovnu, vedenou např. Ministerstvem práce a sociálních věcí nebo Národní knihovnou České republiky. Zde by zájemci z řad budoucích pěstounů i pěstounů našli v jednom místě vydané publikace nebo jinou odbornou literaturu na téma

pěstounské péče. Soustředění volně dostupné odborné literatury v jednom místě by budoucím pěstounům pomohlo získat další pro ně potřebné poznatky formou samostudia. Autorská práva by byla řešena dohodou s kolektivními systémy.

Webové semináře, e-learning, úložiště webových seminářů:

- Do forem, ve kterých probíhají odborné přípravy pěstounů, zařadit i možnost vzdělávat se distančně, a to na on-line webových seminářích nebo formou e-learningu, přičemž tato možnost by byla dána u obecnějších oblastí, jako např. práva a povinnosti pěstouna, práva a povinnosti rodičů dítěte, apod. Do těchto obecných témat by byla zařazena témata charakteru právního a procesního.
- Zřídit dálkově přístupné úložiště již uskutečněných webových seminářů, aby pěstouni v rámci svého dobrovolného samostudia mohli v případě zájmu využít další formu zpřístupněných informací pro své vzdělávání.

6.2 Zvyšování znalostí a dovedností pro osoby pečující

Východisko:

Podle současných právních předpisů je obsah, zaměření a způsob zajištění zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě pro osoby pečující a osoby v evidenci dán § 5 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Zvyšování znalostí a dovedností osoby pečující a osoby v evidenci je zaměřeno na:

- a) získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě,
- b) získávání znalostí a dovedností při péči o specifické skupiny dětí, zejména dětí jiného etnika, dětí se zdravotním postižením, sourozeneckých skupin, dětí, které zažily týrání, zneužívání či zanedbávání,
- c) poskytování péče při změnách spojených se vzděláváním nebo vývojovými fázemi dítěte,
- d) zvládání krizových situací,
- e) návrat dítěte do původní rodiny a přechod do náhradní rodiny,

f) přípravu dítěte na osamostatňování se související se zletilostí a odchodem z náhradní péče, s ohledem na věk dítěte a jeho vývojové a sociální potřeby.

Dle standardu č. 9 uvedené vyhlášky při jednání s klientem dodržuje orgán sociálně-právní ochrany základní principy výkonu sociálně-právní ochrany zejména:

- respektuje individuální přístup ke všem klientům,
- vychází z individuálních potřeb každého klienta,
- podporuje samostatnost klientů,
- uplatňuje individuální přístup k potřebám každého klienta,
- motivuje k péči o děti,
- posiluje sociální začleňování klientů,
- důsledně dodržuje lidská práva a základních svobody,
- podporuje kontakt s přirozeným sociálním prostředím,
- informuje klienta o postupech používaných při výkonu sociálně-právní ochrany.

Podle § 47a a § 47b zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů jsou podrobnosti vzdělávání řešeny v Dohodě o výkonu pěstounské péče, která upravuje podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností pěstounů. Ve vztahu k vzdělávání je to právo na zprostředkování nebo zajištěné bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti a několikrát zmíněná povinnost si tyto znalosti a dovednosti zvyšovat v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích.

Zhodnocení:

Pro další povinné průběžné vzdělávání pěstounů je systém nastaven pouze jeho rozsahem a nastavením okruhů témat. Vedle vyhláškou stanovených oblastí stojí ještě Dohoda o výkonu pěstounské péče, která sjednává financování těchto vzdělávacích akcí a vypracování individuálního vzdělávacího plánu. Systém ale již blíže nespecifikuje výši financování vzdělávacích akcí, jejich časovou nebo dopravní dostupnost, nezabývá se formami vzdělávání, nemá například vypracovaný vzor individuálního vzdělávacího plánu. Stanovené okruhy témat sice zahrnují veškeré oblasti pěstounské péče, na druhou stranu jsou ale velmi obecná a pěstoun nemusí vždy nalézt téma pro svoji specifickou individuální potřebu. Celý systém dalšího vzdělávání není akreditován, což někteří z pěstounů vidí za nedostatek. Akreditací školících kurzů by mohlo dojít ke zvýšení

kvality, pěstouni by lépe mohli prokazovat svoje odborné předpoklady a mohli by být využiti například pro odborné přípravy pěstounů.

Doporučení:

Na základě získaných dat je doporučeno stávající systém povinného vzdělávání pěstounů nadále rozvíjet, a to s ohledem na praktické poznatky ze strany pěstounů i s ohledem na vývoj v oblasti informačních technologií.

Individuální vzdělávací plán:

- Individuální vzdělávací plán by měl skutečně sloužit jako stěžejní podklad pro rozvoj znalostí a dovedností pěstounů. Pěstounovi by měl být dán maximální prostor pro konkretizaci jeho potřeb i představ o tom, jak bude vzdělávání probíhat – forma, četnost, přínosnost témat. Na výběr témat by měl být kladen velký důraz a pěstoun by v něm měl být schopen upřesnit svoje individuální potřeby ve vztahu k sobě i k dítěti, které se ale mohou v průběhu času měnit. Náměty na obsah školících kurzů by měly být kompetentními osobami shromažďovány a hodnoceny.
- Vytvoření standardizovaného vzoru individuálního vzdělávacího plánu, který by pověřeného pracovníka k jeho vypracování návazně a logicky vedl, a přitom by neopomíjel potřeby a představy pěstouna. Aktuálnost vzoru by byla pravidelně hodnocena.
- Pravidelné hodnocení individuálního vzdělávacího plánu písemnou formou, kde pěstoun může popsat své slabé a silné stránky, zhodnotit svoje dosavadní znalosti, dovednosti a navrhnout další vzdělávací témata i formy s ohledem na své potřeby.

Akreditace vzdělávacích programů:

- Splnění povinnosti zvyšovat své znalosti a dovednosti pouze akreditovanými vzdělávacími kurzy. Povinnost akreditace by vedla ke zvýšení kvality a většímu sjednocení obsahů školení, neboť v současné době se situace podle spádového území kraje může lišit. Absolvent by navíc získal potvrzení o počtu hodin, které by mohl započítat např. do průběžného vzdělání pracovníka v sociálních službách. Propojení absolvování akreditovaného kurzu se sociální prací by mohlo pěstounům s dlouhodobou praxí umožnit podílet se na učení a vzdělávání dalších pěstounů.

Praxe versus právní předpisy:

- Zapojit do legislativních procesů i ostatní odborníky z řad doprovázejících a vzdělávacích organizací. V současné době, bohužel nejen v oblasti pěstounské péče, je na počátku právního předpisu dobrý úmysl, skutečná potřeba nebo praxí zjištěná nutnost, přičemž návrh vyhlášky či zákona zpracují příslušní odborníci daného ministerstva. Po vstupu schvalovatelů – zákonodárců do procesu už může být spousta souvislostí opomenuta a výsledek je v rozporu s původním záměrem.
- Zákonodárci by měly více respektovat názory a praxí zjištěné poznatky ze strany odborníků, jejichž zkušenosti jsou prožitě, podložené a neovlivněné jinými zájmy. Zprostředkovaná informace nebo obchodní lobby původní úmysl postupně snižuje.

Distanční formy vzdělávání:

- Umožnění výběru z distančních forem vzdělávání. Více než u odborné přípravy pěstounů je u dalšího povinného vzdělávání důležitá možnost výběru formy vzdělávání. Časové, dopravní i finanční možnosti pěstounů jsou velice různé, přičemž možnost připojení se k internetové síti má v současné době téměř každý. Pěstoun by měl být s ohledem na své aktuální potřeby možnost volby i této jednodušší formy, přičemž u on-line webinářů může využít i možnost dotazů, u e-learningových forem zase možnost přehledně zpracovaných odborných informací.
- Pro osoby v odborné přípravě i aktivní pěstouny zřídit dálkově přístupné úložiště již uskutečněných webových seminářů pro jejich dobrovolné samostudium.

Digitální knihovna:

- Zřízení centrální digitální knihovny s umožněním bezplatného dálkového přístupu s odbornou literaturou a publikacemi na téma pěstounské péče pro dobrovolné samostudium pěstounů – blíže v návrhu odborných příprav.

Financování vzdělávacích programů:

- Zavedení jednotného systému pro financování vzdělávacích akcí ze strany pěstounů a umožnění účastnit se kurzů v rámci území celé České republiky. Výdaje na vzdělávací potřeby pěstounů by neměly mít nízké limity, příslušní pracovníci by měli mít přehled a mapovat cenovou stránku nabízených školení.

- Pravidelné posuzování finanční stránky průběžného vzdělávání v rámci hodnocení individuálního vzdělávacího plánu pěstouna a poskytování zpětné vazby pro zvýšení nebo ponechání finančních limitů.

Dětské skupiny, klubová setkávání, vzdělávací pobyty:

- Umožnění vzdělávání i formou skupinových víkendových pobytů, ideálně i se svěřenými dětmi. Cílem by byla možnost nejen získat odborné informace ze strany lektorů, ale i navázání sociálních kontaktů s ostatními pěstouny, předání si vzájemných poznatků a praktických informací, učení se navzájem jeden od druhého.
- Při skupinové nebo pobytové formě vzdělávání zajistit službu dětské skupiny pro děti pěstounů. Cílem by byla nejen péče o děti během vzdělávání pěstounů, ale i rozvoj jejich dovedností a navázání nových přátelství nebo kontaktů s vrstevníky.

Poradenství:

- Umožnění poradenství pěstounům v rozsahu 24 hodin denně. Vzdělávání s poradenstvím úzce souvisí, neboť poradenství na něj bezprostředně navazuje, rozvíjí získané poznatky a je cenným zdrojem informací pro další praxi. Podle zjištěných poznatků ze strany pěstounů by uvítali možnost krizové linky, kam by se mohli v případě akutní potřeby obrátit nebo určení konkrétní odborné osoby, se kterou by během své práce mohli navázat užší vztah.

Zpětná vazba:

- Pravidelné zjišťování poznatků a potřeb pěstounů, které vyplývají z jejich praxe. Zavedený systém vzdělávání pěstounů je sice nastaven velmi dobře, ale bez sledování a vyhodnocování jeho aktuálnosti ji může po nějakém čase ztratit. Je potřeba stále hodnotit zavedená pravidla, formy vzdělávání, financování, obsah jednotlivých témat, možnosti poradenství nebo rychlé zprostředkování nových informací. V tomto případě všechno souvisí se vším a pouze zpětná vazba umožní nastavený systém kontrolovat, hodnotit a navrhovat jeho vývoj.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo provést výzkum v oblastech týkajících se odborné přípravy a dalšího povinného vzdělávání ze strany fyzických osob, kterým bylo svěřeno dítě formou pěstounské péče. Záměrem bylo zjistit, jaké jsou jejich potřeby, jak vnímají současný systém a jaké jsou jejich dosavadní zkušenosti. Dílčím cílem práce bylo pro odbornou přípravu a vzdělávání pěstounů doporučit opatření, která by mohla stávající systém případně zlepšit a dále rozvíjet.

Účelem teoretické části diplomové práce bylo objasnit pojmy a základní systém pěstounské péče v České republice včetně přiblížení současné právní úpravy. Záměrem bylo také provedenými analýzami porovnat vývoj počtu osob pěstounů a dětí svěřených do této péče a provést porovnání se systémy jiných vybraných zemí, a to Velké Británie, Rakouska, Dánska, Polska a Rumunska. V rámci této analýzy bylo zjištěno, že se evropské země shodují na potřebě snižování ústavní péče a jejím nahrazováním různými typy péče pěstounské. Dokazuje to i vývoj počtu pěstounů a dětí svěřených do této péče v České republice, kdy za posledních deset let vzrostl počet dětí v pěstounské péči téměř o 37 % a počet pěstounů o 70 %.

Praktická část diplomové práce se zabývala samotným výzkumem mezi pěstouny, kde byly stanoveny a testovány dvě základní hypotézy, a to: „Odborná příprava a další vzdělávání má pozitivní dopad na práci pěstounů“ a „Stávající systém odborné přípravy a dalšího průběžného vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství zcela vyhovuje potřebám pěstounů a vychází z jejich zkušeností“.

Na základě provedeného smíšeného výzkumu se bezpochybně podařilo prokázat první z hypotéz, neboť téměř všichni pěstouni považují vzdělávání se ve své oblasti za velmi důležité a pro svoji práci prospěšné. Důvodem tohoto pozitivního dopadu je to, že pro svoji práci potřebují získat velké množství informací z různých oblastí, což by bez odborného vzdělávání bylo velmi složité. Právě odborná příprava a další profesní vzdělávání dává pěstounům teoretický a praktický základ pro jejich práci, pomáhá jim orientovat se v celém systému náhradní rodinné péče a jejím financování, přispívá k navazování nových kontaktů s osobami se stejnými potřebami i problémy a v neposlední řadě umožňuje rozvíjení jejich schopností, dovedností a předpokladů.

Již při odborné přípravě mohou dojít k důležitým zjištěním, zda jsou vhodnými osobami pro pěstounství.

Druhou z hypotéz se prokázat nepodařilo. Ačkoliv všichni z dotázaných pěstounů nezpochybnují nutnost vzdělávat se, skupina z nich má ke stávajícímu systému řadu výhrad a doporučení. Nynější systém vzdělávání rozhodně nenaplnuje všechny jejich potřeby a jejich zkušenosti jsou mnohdy odlišné. A jsou to právě tyto kritické názory, které by měly být součástí hodnocení systému a zpětné vazby vůči kompetentním orgánům, které mohou dílčí změny a možnosti ovlivnit.

Nejčastější výhrady zaznívaly k malé nabídce specifických témat v rámci daného regionu, horší dopravní i finanční dostupnost některých školících akcí, málo lektorů ze strany lidí z odborné praxe od lékařů, psychologů až po zkušené pěstouny, nízké zaměření institucí na skutečné individuální potřeby pěstounů nebo absence dostupného krizového poradenství.

Na základě zjištěných dat a informací byl zpracován v poslední kapitole diplomové práce návrh odborné přípravy a vzdělávání pěstounů, který vychází ze současné legislativy a doporučení ze strany příslušných orgánů, zhodnocuje ho a definuje některé další návrhy, které by mohly systém zlepšit tak, aby více vyhovoval potřebám a zkušenostem pěstounů.

Jedná se zejména o zařazení pěstounů s dlouholetou praxí do vzdělávání, akreditaci vzdělávacích programů, umožnění distančních forem výuky, zpřístupnění odborných informací např. formou digitální knihovny nebo zpřístupněním proběhlých webových seminářů. Mezi nejdůležitější návrhy patří kladení většího důrazu na sestavování individuálního vzdělávacího plánu pěstounů, který by měl být základním dokumentem pro zohlednění všech jeho potřeb a měl by být pravidelně aktualizován a hodnocen, v ideálním případě by měl vycházet ze standardizovaného návodného formuláře jednotného pro celou Českou republiku. Mezi další náměty patří sjednocení financování vzdělávacích akcí ze strany pěstounů tak, aby mohli využít pro ně prospěná témata i nad rámec svého regionu a nemuseli řešit cenu kurzu.

Mezi nejdůležitější návrhy patří zapojení odborných pracovníků v oblasti pěstounské péče do legislativního procesu tak, aby jejich názory a zkušenosti byly respektovány, neopomíjeny a stály nad zájmy těch, kteří o právních předpisech v konečné fázi rozhodují. Celý systém odborných příprav a vzdělávání pěstounů se opírá i o zpětné

hodnocení ze strany jeho uživatelů a kontrolu nastavených mechanismů. Bez informací z praxe laické i z praxe odborné nelze účinně něco změnit tak, aby to bylo přínosem a pomocí. Zpětná vazba a kontrola by měla umožnit vývoj i rozšíření systému, aby odpovídal aktuálním současným potřebám všech dotčených osob, které se v průběhu času rovněž stále mění. Uvedené návrhy a doporučení by v praxi pomohly popsané nedostatky řešit.

Diplomová práce se blíže nezaměřovala na vzdělávací a doprovázející organizace nebo orgány státní správy, ale výhradně na osoby pěstounů. Lze tedy říct, že zjištěné informace pocházejí sice od těch nejdůležitějších, tedy od těch, kteří se pěstounstvím fakticky zabývají, ale nemají v této oblasti žádnou vyšší odbornost a mohou být považovány za prostý hlas lidu. Za pozornost by jistě stálo získat další informace a data ze strany odborných pracovníků. Ti, kteří s pěstouny sestavují plány vzdělávání, uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče, vzdělávají je nebo poskytují poradenství, mohou do zjištěných poznatků vnést nový pohled. Konfrontace názorů pěstounů a odborných pracovníků by byla zajímavým tématem dalšího výzkumu, který by už ovšem byl nad rámec této diplomové práce. Jedná se o doporučení, kam by další výzkum mohl v této oblasti směřovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2002. ISBN 80-239-0101-X.

BUBLEOVÁ, V. a kol. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.

BUBLEOVÁ, V. a kol. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2018. ISBN 978-80-87455-29-6.

BUBLEOVÁ, V., NOVÁK, O., PALEČEK, J., VYSKOČIL, F., ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, O., ZUMAN, J. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87544-15-9.

ČERMÁKOVÁ, M. *Dítě v náhradní rodinné péči očima pediatra*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012. ISBN 978-80-87455-10-4.

HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů: (Konceptní a metodické poznámky)*. Brno: Triada-Poradenské centrum o. s., 2009. ISBN 978-80-254-4588-4.

KONEČNÁ, H., KOUBOVÁ, L. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice: (Popis současného stavu)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2010. ISBN 978-80-87455-00-5.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobrý pěstoun – Náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vyd. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pěstounství je profese*. Praha: 2015. ISBN 978-80-7421-115-7.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče*. Praha: 2015. ISBN 978-80-7421-103-4.

NECKÁŘ, P. *Adopce a pěstounská péče aneb Jak na to*. 1. vyd. Hradec Králové, 2009. ISBN 978-80-904264-4-3.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. a RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem 2016*. 2. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, 2016. ISBN 978-80-7554-022-5.

PAZLAROVÁ, H. (ed.) *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

VÁVROVÁ, A., POKORNÁ, P., FRANTÍKOVÁ, J., KORCOVÁ, H., & ŘEHÁKOVÁ, K. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče (metodika)*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012. ISBN 978-80-8745516-6.

VÁGNEROVÁ, M., M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

WINNETTE, P. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče: adoptivní rodiče, partneři rodičů, příbuzné, pěstouny a pečovatele*. Natama, 2016.

Seznam použitých internetových zdrojů:

Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2019* [online]. [Cit. 2021-14-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2019>

Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2020* [online]. [Cit. 2021-14-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-ceske-republiky-2020>

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče* [online]. [Cit. 2020-12-07]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Methodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Statistiky* [online]. [Cit. 2021-01-18]. Dostupné z: <https://mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

Nadační fond J&T. *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin* [online]. [Cit. 2020-12-18]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/pravni-a-financi-aspekty-doprovazeni.pdf>

První krok, z. s. *Péče o ohrožené děti se má sjednotit, pomůže Národní akční plán* [online]. [Cit. 2020-12-11]. Dostupné z: <http://www.prvnikrok.cz/zpravodaj/clanky/15-ostatni/6646>

SYCHROVÁ, A. *Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti* [online]. [Cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <https://dk.upce.cz/handle/10195/54129>.

Seznam použitých zahraničních zdrojů:

BEZAKOVA E., MIKOSKOVA M. *Report on strengths and needs of foster families in Slovakia* [online]. [Cit. 2021-19-01]. Dostupné z: <http://fdir.org.pl/wp-content/uploads/2020/05/Foster-families-in-Slovakia.pdf>

CANALI C., VECCHIATO T. *Foster care in Europe: what do we know about outcomes and evidence?* Padova: Fondazione Emanuela Zancan, 2013. ISBN 88-88843-71-1. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/266763375_Foster_care_in_Europe_what_do_we_know_about_outcomes_and_evidence

Eltern für Kinder Österreich [online]. [Cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <http://www.efk.at/de>

Child Maltreat. *Effects of a Foster Parent Training Intervention on Placement Changes of Children in Foster Care* [online]. [Cit. 2021-19-01]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/5676350_Effects_of_a_Foster_Parent_Training_Intervention_on_Placement_Changes_of_Children_in_Foster_Care

O'BRIEN, T. *Child welfare in the legal setting: A Critical and Interpretive perspective*. NY: The Haworth Press, 2004. ISBN 0-7890-2351-2.

UNICEF, *For every child, Romania* [online]. [Cit. 2021-01-23]. Dostupné z: <https://www.unicef.org/romania/deinstitutionalization>.

Legislativní dokumenty:

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104 ze dne 8. dubna 1991 o přijetí ÚMLUVY O PRÁVECH DÍTĚTE. In: *Sbírka zákonů. Česká republika*. 1991, částka 22, s. 502-512. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=104/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Sbírka zákonů. Česká republika*. 1993, částka 1, s. 17-23. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=2/1993&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Česko. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů. Česká republika*. 2012, částka 33, s. 1026-1365. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=89/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů. Česká republika*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=359/1999&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Česko. Vyhláška č. 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů. Česká republika*. 2012, částka 177, s. 6236-6250. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=473/2012&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1:	Výdaje na dávky pěstounské péče – údaje v mil. Kč	34
Tabulka 2:	Výdaje na dávky pěstounské péče podle krajů v roce 2019 v tis. Kč	35
Tabulka 3:	Vývoj počtu pěstounů a dětí v pěstounské péči v letech 2010 – 2019.....	38
Tabulka 4:	Počet svěřených dětí do pěstounské péče u dotazovaných.....	58

Seznam grafů

Graf 1:	Výdaje na dávky pěstounské péče v letech 2010 – 2019.....	35
Graf 2:	Vývoj počtu pěstounů a dětí v pěstounské péči v letech 2010 – 2019.....	38
Graf 3:	Doba, jak dlouho respondenti působí jako pěstouni (v letech).....	56
Graf 4:	Považují pěstouni za potřebné, aby odborná příprava byla povinná a zároveň se i dále vzdělávali?	59
Graf 5:	Jsou vzdělávací akce pro pěstouny realizovány kompetentními lektory? .	62
Graf 6:	Jak často by mělo probíhat vzdělávání pěstounů?	65
Graf 7:	Je pro pěstouny vzdělávání přínosem a vyhovuje jejich potřebám?.....	67
Graf 8:	Je potřeba na stávajícím systému vzdělávání něco měnit?.....	67

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
-----------------------------------	----------

PŘÍLOHA A – DOTAZNÍK

1. Jste muž nebo žena?*

Vyberte jednu odpověď

- Žena
- Muž

2. Kolik je Vám let?*

- Napište jedno nebo více slov...

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?*

Vyberte jednu odpověď

- Základní vzdělání
- Středoškolské vzdělání s výučním listem
- Středoškolské vzdělání s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysokoškolské vzdělání

4. Jak dlouho působíte jako pěstoun/pěstounka?*

- Napište jedno nebo více slov...

5. Máte vlastní děti?*

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- Ano
- Ne

6. Dítě, které máte v pěstounské péči, je příbuzné nebo cizí?*

Vyberte jednu odpověď

- Příbuzné
- Cizí

7. Kolik dětí jste již v péči měl/měla?*

Napište číslovku.

- Napište jedno nebo více slov...

8. V jakém věku je dítě (děti), které máte v pěstounské péči?*

- Napište jedno nebo více slov...

9. Považujete za potřebné, aby odborná příprava pěstounů byla povinností a pěstouni se dále vzdělávali?*

Vyberte jednu odpověď

- Ano
- Ne

- Nevím, mám k otázce tyto poznatky...

10. Ukázala Vaše praxe při výkonu práce pěstouna nezbytnost vzdělávání?*

Vyberte jednu odpověď

- Ano
- Ne

- Nevím, mám k otázce tyto poznatky ...

11. Která témata ve vzdělávání považujete za nejpřínosnější a která naopak chybí?*

- Napište jedno nebo více slov...

12. Které odborníky (z jakých oborů) byste nejraději uvítali ve vzdělávání pěstounů.*

- Napište jedno nebo více slov...

13. Je vzdělávání pěstounů realizováno kompetentními školiteli?*

Vyberte jednu odpověď

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit.

14. Je pro Vás vzdělávání pěstounů dostupné? (myšleno finančně, časově, dopravně, apod.)*

Vyberte jednu odpověď

- Ano
- Ne
- Mám k otázce tyto připomínky.

15. Jaká forma a četnost vzdělávání pěstounů by Vám nejvíce vyhovovala?*

- Napište jedno nebo více slov...

16. Jaká je Vaše spokojenost se vzděláváním pěstounů, je pro Vás přínosem a vyhovuje Vaším potřebám?*

- Napište jedno nebo více slov...

17. Je něco, co byste na vzdělávání pěstounů změnili?*

- Napište jedno nebo více slov...

18. Máte jiné poznatky ke vzdělávání pěstounů, které byste rádi sdělili?*

- Napište jedno nebo více slov...

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jitka Křížová

Obor: Andragogika

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Odborná příprava a vzdělávání v oblasti profesionálního pěstounství

Rok: 2021

Počet stran textu bez příloh: 77

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 18

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 6

Počet internetových zdrojů: 12

Vedoucí práce: Ing. Katarína Krpálková Krelová, Ph.D.